

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

KRISTINA LUKMAN

Mentor: Redni prof. dr. IVAN BERNIK

**INTIMNOST, LJUBEZEN IN SPOLNOST V (POST)MODERNIH
DRUŽBAH**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2003

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju za koristne napotke pri nastajanju tega dela, svojim najdražjim pa za nesebično pomoč in podporo, ki so mi ju nudili v času študija.

KAZALO

1	UVOD	1
2	(POST)MODERNA DRUŽBA.....	4
2.1	Od predmodernih družb preko modernih družb k sodobnim družbam.....	5
2.1.1	Predmoderne družbe.....	6
2.1.2	Moderne družbe.....	8
2.1.3	Sodobne družbe	14
2.2	Značilnosti (post)moderne družbe.....	17
2.2.1	Individualizacija	18
2.2.2	Spremembe v identiteti.....	22
2.2.3	Spremenjen odnos med spoloma.....	26
3	INTIMNOST, LJUBEZEN IN SPOLNOST V KONTEKSTU SPREMEMB (POST)MODERNE DRUŽBE.....	31
3.1	Spolnost v pozni moderni.....	31
3.1.1	Od morale dejanj k morali odnosa	37
3.1.2	Spolnost in nanjo vezana razmerja.....	40
3.2	Intimnost in ljubezen v pozni moderni.....	43
3.2.1	Intimizacija zasebnega življenja.....	47
3.2.2	Demokratizacija osebnega življenja.....	50
3.2.3	Ljubezen in intimnost v današnjem »kaotičnem« svetu	53
4	ZAKLJUČEK.....	58
5	LITERATURA	61

1 UVOD

Področje intimnosti, ljubezni in spolnosti se je v zadnjih desetletjih precej liberaliziralo ter osvobodilo togih tradicionalnih družbenih spon in omejitev. Te spremembe so vsekakor pripomogle k drugačnemu pogledu družbe in njenih posameznikov na partnersko in družinsko življenje, ki se je, v toku številnih transformacij intimnega oziroma zasebnega življenja, primerno preoblikovalo, upoštevajoč tako individualne želje in zahteve kot tudi družbena pričakovanja. Kljub vse večjemu poudarku na individualizaciji življenja posameznikov, ne moremo mimo družbe, saj se v postmodernejši družbi javna in zasebna sfera nenehno prepletata, čeprav ne vedno v pozitivnem smislu. Mogoče je ravno precejšnja vsakodnevna vpetost posameznikov v sfero dela in organizacij pripomogla k želji po iskanju zavetja v zasebnem svetu. S tem je naraslo tako splošno kakor tudi znanstveno zanimanje za intimnost, ljubezen in spolnost, ki so postali pomembne spremenljivke razvite moderne družbe. Medtem ko se je v preteklosti, v času družbene racionalnosti, čustvom pripisovalo le majhen pomen, se je danes situacija bistveno obrnila in je čustveno življenje dobilo signifikantno funkcijo v vsakdanjem življenju posameznikov. Danes je ukvarjanje s čustvi, intimnostjo in spolnostjo postalo sociološko zanimiva tema, ki spodbuja k številnim raziskovanjem na tem področju.

Postmoderna družba je omogočila pospešeno ukvarjanje z emocionalnimi dimenzijami družbenega življenja, kar je posledica vrste družbeno pogojenih sprememb in nanje vezanih spremenjenih vlog čustev v razvitih zahodnih družbah. Novo nastali trendi so rezultat radikalnih transformacij in pomembnih družbeno-strukturalnih procesov, ki so zaznamovali vsakdanje življenje v družbi. Mednje spada tudi individualizacija, ki pomeni nov način oblikovanja življenjskih stilov in oblik in kot taka postavlja individuume v središče njihovih življenjskih načrtov. Individualizirano delovanje, osvobojeno pritiska objektivnih določitev, omogoča posameznikom upravljanje z novimi družbenimi situacijami in identitetami v svojem življenju. Vse bolj individualen stil življenja je zajel tudi sfero zasebnosti oziroma intimnosti in s tem prispeval k vse večjemu zanimanju za čustva. Danes je vloga čustev bistveno drugačna kot v preteklosti in nudi vsakemu posamezniku individualne možnosti za eksperimentiranje z lastnimi čustvi. Še več, postmoderna družba celo pričakuje, da bodo posamezniki svoja

emocionalna stanja izrazili navzven in to ne le v intimnem, ampak tudi v zunanjem, javnem svetu.

Z nalogo bom poskušala potrditi osnovno tezo, ki pravi, da je človeška emocionalnost družbeno strukturirana in zaradi tega podvržena raznolikim družbenim spremembam. Hkrati pa gre razumeti konstrukcijo ljubezni in intimnosti ter z njima povezane spolnosti tudi z vidika individualnega izkustva posameznikov, njihovih identitet in življenjskih stilov. Družbena konstruiranost emocionalnega življenja torej upošteva vzajemno izmenjavo med družbeno-kulturnimi normami, modeli, smernicami in strukturami na eni ter med subjektivnimi interpretacijami na drugi strani. Ta dialektika je v postmodernej družbi izpostavljena še transformaciji odnosa med posameznikom in družbo, na kar se bom tudi osredotočila v nadaljevanju naloge. V splošnem pa me bodo zanimale predvsem povezave med družbenimi spremembami v dobi postmoderne družbe ter med področjem emocionalnega izkustva in nanj vezanimi vzorci individualne oziroma družbene kontrole in regulacije.

Sprememb, ki zaznamujejo današnjo postmoderno družbo ali visoko moderno družbo (Giddens, 1991) ali pozno moderno (Beck, 1992), ne moremo razumeti brez vpogleda v zgodovinsko preteklost. Šele pregled od predmodernih preko modernih k sodobnim družbam v prvem poglavju nam bo pokazal, kako so se skozi kulturne in strukturalne spremembe družbe transformirali medsebojni odnosi posameznikov in sfera intimnosti oziroma zasebnosti. Intimnost, ljubezen in spolnost v preteklosti niso igrale tako pomembne vloge kot danes, predvsem pa so bile podvržene rigidnim tradicionalnim odvisnostim in omejitvam ter zunanjim pričakovanjem vlog in norm. Kot bomo videli kasneje, v nadaljevanju poglavja, se je situacija spremenila, ko je prišlo do razpadanja tradicionalnih družbenih vezi in oblik ter modernih pripadnosti. Ta proces osamosvajanja od družbenega razreda, družine, spolnih vlog in organizacije dela je pripeljal do tako imenovane individualizacije življenja posameznikov, kot ene glavnih značilnosti postmoderne družbe. Poleg procesa individualizacije bodo obravnavane še ostale osrednje značilnosti, ki oblikujejo današnjo družbo in obenem preoblikujejo vsakdanja zasebna življenja posameznikov. Visoka moderna družba je fleksibilna, odprta in pluralistično usmerjena, zato omogoča nastanek novih identitetnih koncepcij in življenjskih stilov ter osvobajanje v odnosu med spoloma.

Drugo in hkrati zadnje poglavje v nalogi preučuje transformacije intimnega, ljubezenskega in spolnega življenja v postmodernejši družbi, ki se odražajo predvsem v kontekstu sprememb sodobnih družbenih trendov. Spolnost med partnerji se je, kot bomo lahko razbrali, liberalizirala, dobila novo kodo seksualnosti, ki teži k prijaznejšemu, komunikativnejšemu, predvidljivejšemu in kooperativnejšemu seksu, osvobojenemu dominaciji moči in nasilja (Schmidt, 1994). Spolne vloge in vedenja so rezultat medsebojnih pogajanj in dogovorov ali če izhajamo iz Schmidtove teorije o morali odnosa, rezultat vzajemnega upoštevanja in spoštovanja v spolnem vedenju obeh partnerjev. Nadalje bodo analizirana še razmerja, vezana na spolnost, njihovo trajanje in ekskluzivnost. Vzporedno s spolnostjo sta se preoblikovali tudi sferi intimnosti in ljubezni, ki sta ravno tako dobili pomembno mesto v zasebnosti posameznikov. Danes govorimo o tako imenovani »odkriti intimnosti« (Jamieson, 1998) ter o »čistem razmerju« (Giddens, 2000), ki sta nastala v procesu prestrukturiranja zasebnosti in imata pomembno vlogo pri medsebojnih odnosih. Intimizacija zasebnega življenja, ki kroji človeško vsakdanost, se intenzivira in aktualizira. V ospredje stopa tudi demokratizacija osebnega življenja, ki jo je mogoče razumeti kot način vstopanja v različne oblike razmerij. Ta odnos je izrazito individualiziran, neodvisen od zunanjih družbenih dejavnikov in udejanjen s pomočjo medsebojnih pogajanj. V nadaljevanju sledi še obravnava intimnosti in nanjo vezane ljubezni v današnjem brezosebnem oziroma kaotičnem svetu. Zanimalo nas bo, kaj se dogaja z ljubeznijo ter njenim prehodom od romantične k »sotočni« ljubezni, s spremembami intimnosti in pomenom ljubezni ter s številnimi protislovji, ki se nanašajo na življenje partnerjev.

V realnosti vsakdanjega življenja precej očitno prihaja do preobrazbe pomenov intimnosti, ljubezni in spolnosti, kar je v veliki meri odsev kompleksnosti postmoderne družbe. Namen naloge ne bo analiziranje številnih družbenih komponent, ki vplivajo na zasebno sfero, ampak le splošna predstavitev novo nastalih družbenih trendov in njihova vloga pri vzpostavljanju osebnih razmerij. Zaradi tega ne bo zaslediti pretiranega ukvarjanja niti s spolnimi neenakostmi in starostnimi ter socialnimi hierarhijami, niti s problemi soodvisnosti in zasvojenosti s spolnostjo ter ljubeznijo. Te teme bodo služile le za kontekst pojasnjevanja transformacij na področju intimnosti oziroma zasebnosti in ne kot primarni element proučevanja.

2 (POST)MODERNA DRUŽBA

Živimo v obdobju številnih družbenih sprememb, ki so po eni strani koristne, po drugi pa obremenjujoče in omejujoče tako za posameznike kakor za družbo samo. Ob koncu 20. stoletja je razvita zahodna družba dobila novo obliko, ki jo nekateri imenujejo visoka ali pozna moderna, drugi reflektivna ali druga moderna, spet tretji postmoderna ali tekoča moderna. Pozna moderna je »nova stopnja modernizacije« (Ule, 2000:5), ki izpodriva predhodno novoveško modernizacijo, industrializacijo in celo racionalizem ter razsvetljenstvo. Beck (2001) pa govori o tako imenovani drugi moderni, ki je podaljšek prve moderne, saj le-ta ni uspela izpeljati modernizacijskih procesov do konca in je to zdaj naloga druge moderne. Druga moderna po Becku torej ni nikakršna postmoderna, ampak je šele sedaj to stanje v družbi doseglo modernizacijo v pravi, čisti obliki. Tudi Giddens »sodi med teoretike, ki zavračajo tezo o obstoju postmodernosti ali postmoderne družbi kot radikalnem rezu z modernostjo« (Švab v Giddens, 2000:207), se pa strinja s tem, da gre za temeljite spremembe v družbi, ki s seboj prinašajo številne novosti. To obdobje radikalizacije modernosti ter z njo povezanih družbenih procesov in odnosov se delno še nanaša na preteklost, čeprav se v marsičem distancira od moderne.

Visoko moderno ali pozno moderno zaznamuje reflektivnost, ki se nanaša na različne vidike družbenega življenja in na posameznika, ki ustvarja svojo življenjsko zgodbo, vezano na življenjski potek. Spremembe družbenih institucij se neposredno prepletajo z individualnim življenjem posameznikov in tako zadevajo tudi samo intimnost osebnega življenja. To zahteva od posameznika »trdno in obenem fleksibilno identiteto« (Giddens v Ule, 2000:39), ki je v reflektivni moderni ni enostavno izoblikovati. Vsa ta dinamičnost in pluralnost izzove številna družbena in individualna tveganja, s katerimi se ljudje najpogosteje nehote soočajo. Beck (2001) se ukvarja s tako imenovano »družbo tveganja« oziroma »rizično družbo«, ki je posledica pomembnih družbenostrukturalnih sprememb in z njimi povezanih procesov družbenega vedenja in njegove kontrole, načinov sporazumevanja v vsakdanjem življenju ter upravljanja s spreminjajočimi se oblikami družbenih situacij in identitet. Rizičnost družbe je povezana tako z globalnimi posledicami uničevanja narave, katerih glavni vzrok je prevelika industrijska proizvodnja in številne družbene spremembe, kot tudi z osebnimi,

individualnimi negotovostmi, ki izhajajo iz spremenjenih družbenih procesov in vlog. Med temi izstopajo individualizacija, globalizacija vsakdanjega življenja, izbira življenjskih stilov in orientacij itd.

2.1 Od predmodernih družb preko modernih družb k sodobnim družbam

V povezavi s kulturnimi in strukturalnimi spremembami v družbi so se transformirali tudi medsebojni odnosi in sama sfera zasebnosti. Čustva so, kot ena temeljnih dimenzij subjektivitete in pomemben del identitete, ravno tako družbeno konstruirana in zaradi tega podvržena številnim družbenim spremembam. To jih navezuje na splošne družbene procese in strukture, ki so se v družbah spreminjali in preoblikovali skozi prostor in čas. Ko govorimo o predmodernih družbah zagotovo ne moremo pričakovati enakega emocionalnega stila kot kasneje v modernih družbah, še manj pa v sodobnih družbah. Tudi v istih zgodovinskih obdobjih je prihajalo do bistvenih razlik, največkrat vezanih na razvitost družb samih. S tem ko so družbe prehajale od enostavnih h kompleksnim oblikam in praksam, so postajali interpersonalni odnosi med posamezniki vse bolj zapleteni, kar je seveda zahtevalo večje zavedanje lastnih čustev in ukvarjanje z njimi. Predmoderne družbe niso poznale intimnosti v taki formi, kot jo poznamo danes, hkrati pa so bile bolj prežete z emocionalnimi vsebinami kot moderne družbe, ki jih je usmerjala predvsem racionalnost in s tem spodkopavala proces konstrukcije čustev. Emocionalnost je kljub brezosebnosti modernega sveta oziroma najbrž ravno kot posledica tega, dobila mesto v meščanski družini in tako bistveno pripomogla k vzpostavitvi intimnosti in ljubezni znotraj sfere zasebnosti. V tem času je postala celo spolnost družbeno sprejemljiva, a le kot mehanizem moči in kontrole v rokah moških, kar še vedno kaže na patriarhalno usmerjenost družbe.

Pogled v preteklost nam pokaže, da se je področje intimnosti, ljubezni in spolnosti nenehno preoblikovalo in gradilo, enkrat v prid skupnosti oziroma kasneje družine, drugič v prid plemena oziroma kasneje družbenega razreda. Vse te radikalne in ponekod celo revolucionarne spremembe so vodile k razpadu tradicionalnih življenjskih kontekstov, vzorcev in praks. Vse to je omogočalo osvoboditev od togih in vnaprej

določenih spon, obenem pa je demokratizacija čustev pripomogla k oblikovanju novih individualnih življenjski stilov in situacij (Beck v Šadl, 1997:174). Spremenil se je torej tudi sam odnos med posameznikom in družbo, k čemur je pripomoglo zmanjševanje moči objektivnih struktur na račun širjenja subjektivnih interpretacij, ki so vodile k individualizaciji.

2.1.1 Predmoderne družbe

Predmoderne družbe je opredelil Simmel (1977) kot »emocionalno strukturirane« (Simmel v Šadl, 1997:164), saj naj bi pripomogle k globljim emocionalnim odnosom. Ravno tako govori Tönnies o skupinski identiteti in solidarnosti, ki omogočata sentimentalne in intimne odnose v »Gemeinschaftu«, v nasprotju s posamičnimi interesi in brezosebnostmi v »Gesellschaftu«. Po drugi strani pa je vsa ta emocionalna strukturiranost predmodernih družb omejena, če jo primerjamo z današnjim razumevanjem ljubezni, intimnosti in spolnosti. Večina zakonskih zvez v predmoderni družbi je bila sklenjena na podlagi pogodb in ne zaradi medsebojne spolne privlačnosti, pri čemer so imele glavno vlogo najugodnejše ekonomske okoliščine. Običajno so se poročali med seboj ljudje iz enakih oziroma »primernih« družbenih slojev. Še posebno se je to kazalo med revnim kmečkim prebivalstvom, kjer je poroka predstavljala sredstvo za organizacijo kmečkega dela in ob vsem garanju teh ljudi običajno ni bilo ne časa in ne volje za pretirano intimnost med partnerji. Poleg tega je bila za predmoderne družbe značilna visoka družbena stratifikacija znotraj družine, ki je bistveno pripomogla k distanci med spoloma.

Že v prvotnih plemenskih ureditvah se je družina tesno spajala z ostalo skupnostjo. V okviru le-te se je odvijalo socialno življenje, vezano predvsem na pridobivanje hrane. Možje so skupaj lovili, žene pa so nabirale plodove in kuhale za več družin skupaj. Tako so si delale družbo in tvorile nekakšno žensko skupnost. Lahko rečemo, da se je že na tej stopnji izoblikovala podrejenost žensk v odnosu do moških, ki so največkrat sami odločali o najpomembnejših zadevah, medtem ko je bila glavna skrb žensk rojevanje potomcev, ki so bili v tistih časih zelo zaželeni. Starši so si tako zagotovili dediča, ki bo na stara leta skrbel zanje, poleg tega pa so bili otroci pomožna delovna sila. Prva

ekonomska revolucija je pripomogla k boljšemu obdelovanju zemlje in reji živine ter k začetku delitve zemlje med posamezne družine, ki so se zdaj lahko ločile od plemenske skupnosti. V tem obdobju je postala delitev vlog in odnosov znotraj družine, ki je izrazito patriarhalna, še bolj očitna. Moč je bila locirana v očetu kot poglavarju, ki je imel vso avtoriteto nad ženo in otroki. Kljub temu, da je predstavljala družina osnovno celico družbe, je zahtevala popolno podreitev članov skupnim družinskim koristim in brezpogojno poslušnost patriarhu (Bergant, 1981:37-39).

Če pogledamo v čas predmoderne dobe, se nam zdi čudno, da sta ljubezen med spoloma in močna telesna privlačnost pri večini igrali v življenju ljudi le majhno, če sploh že kakšno, vlogo. Tudi intimnost, erotika in spolnost so bile zaradi kulturnih in socialnih okoliščin v preteklosti prej zatirane kot zaželene in so predstavljale zgolj nujnost, ki je vodila k reprodukciji. Osebne karakteristike posameznika in individualnost sama niso bili pomembni, saj je bila glavna tako kulturna in psihološka kot tudi ekonomska in socialna vtakanost v širšo skupnost. To pa ne pomeni, da družine takrat niso bile družbene skupnosti, ki bi bile sposobne čustvovanja in medsebojne odvisnosti z ostalimi, temveč so bili ti odnosi strogo družbeno predpisani, vloge spolov in generacij pa strogo ločene in jasno opredeljene.

Otroštvo v predmodernih družbah je bilo bistveno drugačno kot kasneje v modernih družbah oziroma danes, saj so otroci ob telesni zrelosti že dobili status odraslih in tako se je socializacija končala. Vzgoja otrok je potekala na enostavnejši način kot danes, saj je bila zgolj integralni del vseh ostalih delovnih in življenjskih procesov v skupnosti. Francoski zgodovinar Aries celo trdi, da v srednjeveški Evropi obdobja otroštva sploh niso poznali in da je bil takrat otrok obravnavan kot majhen odrasel. Njegove obleke so bile pomanjšane obleke odraslih, udeležen je bil v delovnih aktivnostih tako kot odrasli, igrač ali otroških iger praktično niso poznali. Po njegovo otroci niso bili deležni posebne pozornosti (Aries v Barle, 1995:69). Obstajajo pa številni ugovori tem navedenim trditvam, še posebno kar zadeva pozornosti do otrok. Gotovo so bile razlike v odraščanju med posameznimi sloji in kulturami, v katerih so otroci živeli zelo velike; ne moremo pa označiti mater kot brezčutnih in brezbriznih do lastnih otrok.

Čustvovanje in intimnost se torej v svojih oblikah bistveno razlikujeta od tistih v moderni družbi in v današnjih dneh. Posamezniki v predmodernih družbah še niso bili

popolnoma individualne osebe, svobodne v lastnih izbirah in emocionalnem izražanju, saj je bilo njihovo življenje strogo podvrženo pripisanemu družbenemu statusu, tako spolu kot družinskemu poreklu. Relativna samozadostnost, zaprtost in statičnost teh družb vsekakor ni dopuščala posamezniku aktivnejše vloge. Zato tudi intimnost, ljubezen in sploh spolnost niso igrale pomembne vloge kakor kasneje v družbeni zgodovini.

2.1.2 Moderne družbe

Moderne družbe zaznamuje proces nastajanja modernizacije, ki predstavlja prehod iz tradicionalnih oziroma predmodernih družb v moderno oziroma industrijsko družbo. Prve moderne družbe, za katere so značilne precej hitre družbene spremembe na vseh področjih, ki nenehno razkrajajo in preoblikujejo vse že obstoječe načine in oblike življenja, izumljajo nove proizvode in postopke, umeščamo v čas nastanka kapitalistične proizvodnje in industrializacije. Industrializacija kot nujen in hkrati neizogiben proces poraja določeno strukturo družbe in sicer: visoko družbeno delitev dela, visoko stopnjo družbene mobilnosti, urbanizacijo, visok nivo izobrazbe, sekularizacijo prepričanj, sprejemanje inovacij itd. Poleg tega je za to obdobje značilna opustitev izrazito tradicionalnih nazorov, ki jih nadomestijo koncepti instrumentalne racionalnosti in objektivne preverljivosti »z idejo napredka kot neskončne osvoboditve sveta od magije v ozadju« (Beck v Ule, 2000:37). Moderna tudi po mnenju Webra in Durkheima ruši različne vrste tradicij in jih zamenjuje z novimi oblikami življenja. Vse to zahteva od posameznikov sprotno prilagajanje in spreminjanje tako lastnega početja kakor vrste družbenih odnosov in dejavnosti. To pomeni, da se močno poveča število različnih življenjskih možnosti in priložnosti za posameznika, ki postane sedaj središče pozornosti in lahko mirno razpolaga s svojim življenjem. Posameznik postane socialno in prostorsko mobilni, spremeni svojo identiteto, verovanja ter ustaljene navade in vedenje. Vendar pa vodi vsa ta avtonomnost k izgubi »globokih in trajnih družbenih vezi med ljudmi, ki so jih posameznikom omogočale ali, boljše, nalagale tradicionalne družbe in kulture« (Dahrendorf v Ule, 2000:9). Modernizacijski procesi vsekakor prinašajo ne le napredek in pridobitve, temveč tudi številne izgube, med katerimi izstopa propad idiličnih razmerij, značilnih za predmoderne družbe.

Z razvojem družbe se je spreminjalo vsakdanje življenje ljudi, njihovo mišljenje, obnašanje, doživljanje in čustvovanje. Življenjski svet se je začel postopno ločevati od družbenega sistema in postajal podsistem zasebnosti. Z osvoboditvijo ljudi od tradicionalnih fevdalnih vezi je v ospredje stopil individualizem, ki je poudarjal avtonomnost in originalnost. Ali kot pravi Elias: »Družba oblikuje individualnost svojih članov in individui tvorijo družbo s svojimi življenjskimi dejanji, pri katerih se ravna po verjetnih in uresničljivih strategijah v družbeno stekani mreži vzajemnih odvisnosti« (Elias v Bauman, 2002:41). Individualizacija je nekakšen proces reforme modernih družb, ki poraja nove vrste družbenih povezav in odnosov med ljudmi, ruši tradicionalne gotovosti in odnose gospodovanja ter osvobaja posameznike od predpisanih družbenih oblik. Vendar pa »individualizacija ne pomeni avtomatsko emancipacije posameznikov od različnih avtoritet, socialnih definicij in socialnih pritiskov. Ti se sicer osvobajajo tradicionalnih vezi in odvisnosti, toda po drugi strani postajajo čedalje bolj odvisni od pritiskov drugih socialnih institucij, na katere imajo le malo vpliva« (Beck v Ule, 2000:60). To so predvsem trg delovne sile, izobraževalni sistem, birokratske organizacije itd.

Obenem z individualizacijo se v moderni družbi pojavi tudi intimizacija osebnega življenja. Zanimivo je dejstvo, da je bilo v tistem času vse, kar zadeva spolnost, precej prikrito in izrinjeno iz javnega življenja, medtem ko so bili odnosi med spoloma v obdobjih pred omenjenim neprimerno bolj vraščeni v javno življenje in tako intimno področje življenja ni bilo obdano s tolikšnimi tabuji in skrivnostmi. Za pripadnike meščanske industrijske družbe je torej očitno prikrivanje in izrivanje spolnosti iz družbenega občevarja in zavesti, kar je posledica vse večjega občutka sramu in nelagodja, povezanega s spolnostjo. Meščanska družba je precej strogo omejevala spolnost na razmerje enega moškega z eno žensko in tudi strožje uravnavala nagone, ki naj bi se »potuhnili« v intimno sfero. Nadalje je močneje pritiskala z raznovrstnimi družbenimi prepovedmi, predvsem omejitvami v govoru. Čeprav je bilo meščanstvo v 19. stoletju rešeno pritiska absolutistično-stanovske družbene ureditve in so bili posamezniki brez vseh zunanjih prisil, je poklicno delo, kot splošna oblika življenja, vplivalo na strogo discipliniranje spolnosti.

Tudi kasneje smo, po mnenju Foucaulta, spolnost »razvijali kot skrivnost, ki smo jo morali nato brez konca in kraja razkrivati in se tudi varovati pred njo« (Foucault v

Giddens, 2000:25), saj je spolnost kljub svoji navidezni dvoličnosti, bistvena sestavina za odkrivanje resnice v modernosti. Standardi glede urejanja spolnosti in oblika zakona so bili precej visoki in so prepovedovali kakršnokoli zunajzakonsko razmerje med spoloma. »Struktura družbenega življenja, pritisk družbenih institucij na splošno, posebno pa nekateri izvršilni organi družbe, zlasti družina, že od zgodnjih let vcepljajo to zadržanost posamezniku kot samoprisilo, kot avtomatizem in navado« (Elias, 2000:329-330). Pri obeh spolih, ne le pri ženskah, postane spolnost omejena izključno na družbeno legitimno zakonsko zvezo. Jedrna družina tako postane edina družbeno uzakonjena enklava spolnosti in intimnosti ter prevzame vodilno vlogo vzgojne instance, ki skrbi za prenos družbeno zahtevanih nagonskih navad in načinov vedenja. Kajti »dokler ni bila dosežena taka stopnja zadrževanja in potlačitve nagonov v intimno sfero in dokler izrivanje nagonskega življenja iz prostora javnega občevanja še ni bilo tako strogo, začetno kondicioniranje otroka še ni bilo izključno naloga očeta in matere« (Elias, 2000:330). Bolj ko se je družba razvijala, bolj se je v življenju posameznikov večal razcep med intimno ali skrivno in med javno sfero, med prikritim in razkritim vedenjem in postopoma postal samoumeven.

S pojavom meščanstva kot novega družbenega razreda, je povezano tudi izoblikovanje novega meščanskega modela družine, za katerega je značilna nova intimnost med partnerjema. V meščanski družini postanejo meje med produktivnim in reproduktivnim delom jasno določene, kar omogoča ločitev družinskega življenja oziroma gospodinjstva od dela za zaslužek oziroma proizvodnih opravil. Tako pride do oblikovanja meščanske zasebnosti na eni ter javne sfere na drugi strani. Ves srednji vek praktično ni bilo poklica, ki ženskam ne bi bil dostopen, medtem ko se kasneje možnost zaposlovanja žensk bistveno zmanjša. Pride do odkritja materinstva in otroštva ter ideologije toplega doma, kar omogoči oblikovanje sveta zasebnosti, ki ga z vzdrževanjem intimnosti znotraj družine negujejo ženske. Ženska naj bi bila zaradi svoje biološke funkcije rojevanja edina sposobna in primerna za nego in vzgojo otrok ter za ustvarjanje in ohranjanje družinske intimnosti in domačnosti v nasprotju z zunanjim, brezosebnim svetom. Ločevanje ženske in moške identitete ter ženskih in moških spolnih vlog je posledica intenzivnega časovnega in prostorskega ločevanja dela in zasebnega družinskega življenja. Z industrializacijo se ekonomsko ovrednoteno delo premesti iz družine oziroma gospodinjstva v tovarne in urade ter tako postane delo za plačilo in dobiček, medtem ko delo v družini ni plačano in torej izgubi ekonomsko ceno

in vrednost. Ker pripada ženskam skrb za dom in družino, avtomatsko izpadejo iz javne sfere. Njihovo delo v družini je sicer pomembno in potrebno, ne pa tudi dojetje kot »pravo« delo, saj ni plačano in tako zgleda, da ženske ne delajo ničesar in zato svoje preživetje dolgujejo moškim kot hranilcem družine. S tem postanejo ženske dejansko eksistenčno odvisne od partnerjev in spet kakor v preteklosti podrejene.

»Povprečna« družina v moderni industrijski družbi je sestavljena iz dveh odraslih oseb različnega spola in njunih bioloških ali posvojenih otrok. Člani družine skupaj bivajo, imajo skupen denarni fond in skupaj trošijo materialne dobrine. Tako kot je proces diferenciacije in specializacije značilen za moderno družbo kot celoto, tako tudi družina v tem obdobju temelji na diferenciaciji in specializaciji spolnih vlog in funkcij, kar pripomore k ohranjanju stabilnosti družinskega podsistema ter omogoča socializacijo otrok. Delitev vlog po spolu je torej izrazita. Oče ima instrumentalno funkcijo v družini in njegova glavna naloga je materialno vzdrževanje družine, poleg tega pa predstavlja še vez med družino in zunanjo družbo. Mati opravlja ekspresivno funkcijo, kar ji nalaga materinska vloga in tako poskrbi za vzdrževanje gospodinjstva ter za vzgojo otrok. Družina v moderni dobi je po večini majhna, precej mobilna in fleksibilna ter usmerjena k racionalnosti in tekmovalnosti. Za razliko od predmodernih družb, kjer so posameznikovi uspehi odvisni od družinskih nepotizmov, je za moderno značilen pridobljen status, po katerem lahko vsakdo doseže toliko kolikor zna in zmore. Družbeni razredi v klasični moderni so bili sicer formirani in pridobljeni, a kljub temu so zahtevali od posameznikov oziroma svojih članov določno mero podreditve in omejitve. »Moderna nadomesti heteronomno določanje družbenega položaja s prisilnim in obveznim samodoločanjem« (Bauman, 2002:43).

V moderni družbi konec 18. in začetek 19. stoletja je prišlo do pomembnih preobrazb na področju odnosov med spoloma, zlasti kar se tiče zakonske zveze, ki se ni več sklepala samo na temelju ekonomskih okoliščin, ampak predvsem na temelju medsebojne spolne privlačnosti. Okrepile so se težnje po emocionalnem življenju tako v zakonu kot v družini. S tem so postajali odnosi med partnerji ter med starši in otroki vedno bolj čustveno nabiti in intenzivni, kar je predstavljalo nasprotje zunanjemu, racionalnemu svetu. Zakonci so se ravnali po novih vrednotah in verovanjih, ki so v ospredje postavljala možnost razvoja osebnosti in storilnosti. Glavna naloga v zakonu je tako

zaznavanje in sprejemanje osebnih lastnosti partnerja kot stvar sprva še racionalne oziroma razumne ljubezni.

Ljubezen prvič v zgodovini tudi javno postane osnovni pogoj zakona, spolnost in spolna privlačnost med partnerji pa sestavni del meščanskega modela poroke, ki temelji na ljubezni (Sieder, 1998:124-125). Zakonca se začneta več posvečati drug drugemu in se sprejemati z vsemi individualnimi lastnostmi vred. Na zakon se gleda kot na svobodno skupnost, podkrepljeno z ljubeznijo in duhovnostjo. Ravno tako se okrepi vez med starši in otroki, ki jih štejemo za individume, potrebne čustvene in moralne podpore. Življenjska energija zakoncev ni več usmerjena v preživetje in vzgojo številnih otrok in se lahko usmerja k bolj mirnemu in varnemu življenju, k večji negi in vzgoji otrok, k domačnosti ter k možnostim za boljše izobraževanje teh. Pomen otrok in otroštva se torej povečuje in družba začne vse bolj poudarjati družino kot eno temeljnih oblik vsakdanjega življenja ljudi. Zaradi precejšnje navezanosti staršev in otrok so njihovi medsebojni odnosi intimni in razmeroma dolgotrajni, kar zahteva od družine, ki ima vse lastnosti prave družbene institucije, opravljanje številnih dejavnosti ter oblikovanje in vzdrževanje primerne družbene klime.

Kljub prej omenjeni »razumni« ljubezni med zakoncema, kmalu pride do širjenja idealov tako imenovane romantične ljubezni, ki se je prvič pojavila že v času romantike, a ni uspela doseči večjih premikov v družinskih ureditvah širše populacije. »Razvoj in priznanje individualne ljubezni med spoloma ter povezovanje te ljubezni z družinskim življenjem pomeni tudi določen vrh visoko razvite, k humanosti usmerjene človekove kulture« (Bergant, 1981:179). Romantična ljubezen je izhajala iz ljubezenskih idealov, tesno povezanih z moralnimi vrednotami krščanstva. Idealizacijo boga je nato nadomestila idealizacija drugega, značilna za strastno ljubezen, ki je bila vselej osvobajajoča, v nasprotju z romantično ljubeznijo, kjer je element vzvišene ljubezni navadno prevladal nad spolnim poželenjem. Strastna ljubezen je bila zaradi svoje nestanovitnosti in neke posebne vrste začaranosti, ki doleti posameznika, na ravni medosebnih odnosov prej nezaželena kot ne, saj je podobno kot karizma vodila k nesprejemljivim in radikalnim odločitvam. Zatorej kot taka nikakor ni bila priznana kot legitimna osnova zakonske zveze. Bistvo romantične ljubezni pa je bilo sposobnost čustvovanja in spretnost v človeških stikih. Romantična ljubezen se je postopoma ločila od strastne ljubezni, a je pri tem ohranila nekatere njene lastnosti. Tako kot strastna

Ljubezen je bila tudi romantična ljubezen povezana s svobodo in samouresničitvijo, le da se je striktno držala družbenih smernic in omejitev, saj je bilo širjenje romantične ljubezni »povezano z drugimi družbenimi spremembami, ki so vplivale na zakonsko zvezo pa tudi na druge kontekste osebnega življenja« (Giddens, 2000:51). Občutek romantične ljubezni je postajal bolj realen in s tem omogočal določeno mero varnosti pri posameznikih. Zagotavljal je dolgoročno življenjsko pot z vnaprej pričakovano prihodnostjo ter pomagal pri ločevanju zakonskega razmerja od preostalih vidikov družbene organiziranosti družine.

Vzpon romantične ljubezni je povezan tako z idejo ustvarjanja doma, kot s spreminjajočim se razmerjem med starši in otroki ter izumom materinstva. Z ločevanjem doma od delovnega okolja se je začela šibiti očetova nadvlada nad celotno družino, poleg tega pa se je v družbi vse bolj poudarjal pomen čustvene topline med roditelji in otroki. Na otroke se je začelo gledati kot na nebogljenca in ranljiva bitja, potrebna močne čustvene in socialne podpore, ki ju je lahko nudila le mati. Od tod tudi kult oziroma idealizacija matere, ki je privedel moške do spoznanja, da so v marsičem drugačni od žensk. Ta diferenciacija pa jim je »omogočala« distanciranje od domačega okolja, ki je bilo primarna skrb in dolžnost žensk. Ideja romantične ljubezni se je vezala predvsem na ženske kot glavne negovalke ljubezni, ki so ostajale v varnem zavetju doma in družine ter tako podrejene in ločene od zunanjega dogajanja. Kljub feminizaciji romantične ljubezni je bilo zaslediti dvojna merila tako s strani avtonomnosti in moči žensk kot s strani moškega prepada med romantično in strastno ljubeznijo. Ženske so v obeh primerih ostajale ujetnice lastnega doma, sprijaznjene z zatrtjo osebno identiteto (Giddens, 2000:48-51).

Romantična ljubezen je z idealiziranjem ljubljene osebe, z vzajemnim spoštovanjem in občudovanjem drugega, pripomogla k osvoboditvi zakonske zveze in s tem tudi družine od širših sorodstvenih vezi ter k globljim čustvenim odzivom partnerjev. Ti so se prvič začeli spraševati o čustvih, ki jih gojijo do drugega in postavljati v ospredje psihični in duhovni vidik odnosa. Meščanski ideal zakonske zveze in družine je bistveno pripomogel k občutkom intimnosti, za kar so skrbele predvsem ženske kot specialistke za srčne zadeve, medtem ko so se moški odmikali od sfere intimnosti v sfero dela in ekonomije ter tako skrbeli za izpolnitev osebne identitete. Od svojih življenjskih sopotnic so moški nezavedno pričakovali vso čustveno podporo in skrb za družino, kar

je spet kazalo na neenakovreden odnos med partnerjema. Intimnost se je izražala in krepila prav po večinski zaslugi nežnih in čutečih žensk.

Šele kasneje, v začetku 20. stoletja, ko se začena spreminjati družbeni položaj žensk, ki se izobražujejo in zaposlujejo ter postajajo ekonomsko samostojnejše, pride do razvoja simetrične delitve vlog, po kateri zakonca skupaj sprejemata odločitve, pomembne za družino in njeno funkcioniranje. A še takrat ne bi mogli govoriti o enakopravnem položaju med ženskami in moškimi, saj so bile ženske dvojno obremenjene. Poleg dela za plačilo jih je doma čakalo še neplačano gospodinjsko in družinsko delo, ki je poleg fizične obremenitve terjalo še čustveno obremenitev vzpostavljanja osebnih in intimnih odnosov, kar pa naj bi bila njihova naravna, torej ženska vloga. Če so včasih na zakon in materinstvo lahko gledali kot na alternativo delu, se je kasneje, v času zaposlovanja poročenih žensk, to bistveno spremenilo.

Ženskam delo ni več predstavljalo alternativo zakonu in materinstvu, saj sta se domače in ne-domače delo največkrat dopolnjevala (Frith, 1986:224-225). Kljub družbenim težnjam po poudarjanju enakosti v odnosih, ljubezni in spolnosti, ostajajo ženske v podrejenem položaju. Pomen spolnega vedenja in manifestacijo intimnosti še zmeraj opredeljujejo dvojna merila in sicer iščejo mladi moški spodobno dekle, ne nujno nedolžno, a vseeno ne preveč izkušeno, po drugi strani pa ne bi radi zapravljali časa z osebo, ki ji še ni do spolnih odnosov. Tukaj se kaže komplementaren odnos med partnerjema, ki zahteva žensko pasivnost in moško aktivnost. Mogoče je vzrok dvojnih standardov v razmerju ženska-moški v ženski biološki naravnosti za reprodukcijo ter v moški naravni dominantnosti ali pa še vedno v dokaj konzervativnih merilih v družbi. Vsekakor bo pot do približne enakopravnosti med spoloma dolga in zapletena, če sploh mogoča.

2.1.3 Sodobne družbe

Družba druge polovice 20. stoletja je prinesla številne družbeno-kulturne izbire, ki so pripomogle k liberalizaciji in emancipaciji v sferi zasebnosti ter navsezadnje k spreminjajoči se ideologiji spolnosti, ljubezni in intimnosti. Prepoznavanje človeške

seksualnosti kot legitimne in vredne raziskovanja lahko vsaj delno pojasnimo z vplivom nekaterih novodobnih trendov: novi libertinizem protisistemskih struj med mladimi, vzpon in razmah sodobnega feminizma in gibanja za osvoboditev homoseksualcev ter vsesplošna sprememba seksualnih navad, h kateri so prispevale vse te struje, znana kot seksualna revolucija (Primorac, 2002:18-19). Prvi pogoj zanjo je bila iznajdba »plastične seksualnosti« (Giddens, 2000), ki naj bi vodila k osvoboditvi spolnosti od potreb reprodukcije in povezanosti s sorodstvom ter generacijami. Nadalje naj bi k radikalnim spremembam v spolnosti pripomogla razvoj ženske spolne avtonomije in razcvet človeške homoseksualnosti. Spremembe povezane s spolno svobodomiselnostjo, ki se je odražala kot rezultat številnih gibanj v 60-ih letih so, po mnenju Giddensa, veliko globlje in nepovratne, vezane na družbo in njen razvoj (Giddens, 2000:35).

V nasprotju z racionaliziranim načinom življenja, ki je prevladoval v moderni družbi in ni dopuščal odkrite emocionalnosti, naj bi bil za sodobne družbe viden premik k »emancipaciji čustev«. Moderne družbe so z delitvijo čustev in razuma sočasno poudarjale tudi spolno delitev, kar se je odražalo ne le v vsakdanjem življenju, temveč tudi pri ostalih družbenih procesih, med katerimi gre omeniti vzgojo in izobraževanje ter ohranjanje družbenega reda. Posamezniki v moderni so bili ravno tako sposobni čustvovanja, vendar je bilo to zaradi prevladujočega procesa racionalizacije potisnjeno v sfero doma in družine. V javni sferi se je poudarjalo načelo koristnosti, predvidljivosti, urejenosti in učinkovitosti, ki so bile prvine človeške racionalnosti. Sodobne družbe pa so se začele preusmerjati k novim trendom zanimanja za čustva tako v zasebni kot v javni sferi. Zlasti zahodne družbe so intenzivirale govor o čustvih, k čemur je pripomogla primerna intelektualna klima. »Čustva igrajo osrednjo vlogo v številnih procesih in trendih, ki označujejo razvite moderne družbe« (Šadl, 1998:64).

Ta revolucija je bila na prvem mestu revolucija mladine, ki je zaradi prej omenjenih novosti začela s silovito in odločno predanostjo vsem vrstam užitkov ter zavezanostjo hedonizmu in potrošnji. Razvoj mladinske kulture je bil povezan z razvojem študentskega gibanja in kontrakulture, ki sta kazala na prelom s tradicijo industrijske družbe, odpor tako do norm vrstniških skupin kot do norm odraslih in bila v tem pogledu precej radikalna. Študentski uporniki so črpali »iz zunanjih vrednot, iz širšega konteksta generacijskega boja proti uveljavljenemu sistemu politike, ekonomije in spolnosti« (Frith, 1986:191). Prevladujoča vrednota med mladimi je postala osebna

svoboda, ki je zajemala predvsem spolno svobodo, svobodne načine potrošnje ter bolj kritično razumevanje celotnega družbenega sistema.

Mladina 60-ih let je imela za sabo vojne in politične izkušnje, ki so v mnogočem zaostrile nasprotje med zasebnimi in družbenimi obveznostmi, med individualno svobodo in odgovornostjo. Toda kljub izjemnosti tega obdobja, ki je prispevalo k minimiziranju razrednih, spolnih in rasnih razlik, so se te razlike ohranile in se kasneje, zlasti v sedemdesetih ponovno manifestirale. K temu je pripomoglo neravnovesje med spoloma, kot rezultat prevelike seksualne osvoboditve, ki je privedla k deviantnosti spolnega vedenja. Znani so številni primeri spolnega nadlegovanja in nasilja, pedofilije, posilstev, ki so po večini vezani na moški seksizem in so kot taki napad na vse ženske in škoda, ki je povzročena, je zadana vsem ženskam. Feministične teorije opozarjajo na pomen gledanja vseh odklonov od normalne spolnosti skozi širši družbeni kontekst, saj so skoraj vsi storilci moški in skoraj vse žrtve ženske. V tem lahko prepoznamo izraz temeljnih značilnosti vseh odnosov med spoloma v družbi, ki s pomočjo takih odklonov izraža in krepi neenakopravnost, ponižanje in zatiranje žensk.

V sredini 80-ih let pride spet do krepitve ženskih gibanj, ki se od moške seksualnosti preusmerijo na emancipacijo ženske seksualnosti. »Subjektivni vidik osvobajanja od samoumevne in trdne spolne identitete, povečanega izobraževanja in zaposlovanja žensk itd. se kaže v večji usmerjenosti nase, v ugotavljanju lastnih pričakovanj do življenja, v snovanju lastnih načrtov, ki niso nujno vezani na družino, temveč na lastno osebnost, v spreminjanju lastnih želja, interesov in pravic« (Šadl, 2000c:384). Ženske so prvič sposobne javno kazati svoja čustva, želje in užitke, kar omogoča tudi večjo svobodo in enakopravnost med partnerjema. Seksualnost žensk je postala prilagodljiva, tako zaradi svobodnejšega odločanja o rojstvih otrok in s tem v zvezi za pravico do izbire, ki zadeva kontracepcijo in abortus, kot zaradi raziskovanja spolnosti in družine z vidika položaja ženske v njej. Družba je končno spoznala pomembno dejstvo, da je tudi spol signifikanten faktor v družbeni realnosti in kot tak vreden upoštevanja in spoštovanja. V zadnjih dvajsetih letih pa je v razvitem zahodnem svetu nasploh zaznati trend prave seksualne osvobojenosti žensk in moških, ki sami brez vnaprej določenih pravil in razmerij med spoloma, oblikujejo svoje ljubezensko in celotno zasebno sfero življenja. Brez vsakršnih družbenih regulativ in omejitev lahko eksperimentirajo na področju spolnosti, ljubezni in intimnosti, kar pa, kot bomo videli v nadaljevanju, sploh

ni tako enostavno in zahteva od posameznikov številne individualne izbire in usklajevanja. Intimna sfera v življenju posameznikov je postala področje »trdega dela« (Šadl, 2000) obeh partnerjev, saj morata poleg usklajevanja z zasebnostjo skrbeti še za zunanje dejavnike, ki jih pogojujejo nove omejitve in integracije posameznikov v družbeni sistem. Tako je intimno življenje vkalupirano v širši družbeni kontekst in se kaže kot rezultat vseh ekonomskih, kulturnih in socialnih procesov v sodobnih družbah.

2.2 Značilnosti (post)moderne družbe

Postmoderne družbe naj bi razumeli predvsem kot družbeno stanje oziroma družbeni okvir, v katerem živimo in ki dobiva v zadnjem času vedno večje razsežnosti. K temu pripomorejo razširjanje informacijskih in komunikacijskih tehnologij, globalizacija množičnih medijev ter vedno večja odločenost po redefiniranju tradicionalnih konceptov glede spolnih vlog (Anderson v Švab, 2001:52).

Postmodernost se veže na različne ideje, stanja in gibanja. Po eni strani želi zavreči celotno modernost in nanjo vezane racionalnost, avtoriteto, tehnologijo in znanost, po drugi strani pa želi obuditi tradicionalne vrednote in norme, vezane na družino kot institucijo, ki vzgaja in krepi intimne odnose med člani. Spet tretja stran teži k iskanju novih vrednot in življenjskih stilov, ki se odražajo tako z večjo toleranco do kulturne, etnične in spolne raznolikosti kot z večjo individualno izbiro (Inglehart v Švab, 2001:52). Predvsem moramo ob vsem tem diskutiranju poudariti, da se proces postmodernizacije ne odvija enakomerno in da je še posebej glede na posamezne družbene skupine zaznati bistvene razlike v transformiranju od modernih k postmodernim družbam. Kljub temu bom v nadaljevanju poskušala prikazati glavne značilnosti, ki zaznamujejo današnjo družbo. Zlasti me bodo zanimale spreminjajoče se značilnosti osebnega vsakdanjega življenja ter dejavniki in vzroki zanje. Postmoderna je povzročila razmah posameznikovih potencialov za oblikovanje zasebnega življenja, na račun zmanjšanja objektivnih vplivov širšega družbenega okolja. Zasebna sfera s tem seveda ni postala imuna na zunanje vplive in tudi ne popolnoma neodvisna od vplivov okolja, temveč so se posameznikom odprle številne možnosti in priložnosti pri ustvarjanju zasebnega življenja.

Novi procesi individualizacije, identitete in življenjskih stilov ter spremembe v kvaliteti življenja, se odražajo v celotni družbi, tudi v zasebnosti. Spremenili so se odnosi med spoloma, spremenile so se družinske oblike, spremenil se je odnos oziroma vloga posameznikov kot družbenih akterjev. Transformira se sama narava osebnega (Giddens, 1990), ki zahteva od posameznikov, da se v množtvu izbir, odločijo za optimalno varianto. Postmoderni posamezniki so vse bolj prepuščeni sami sebi in svojim individualnim rešitvam, ki pa zaradi same narave družbe nikakor niso enoznačne in trdno določene, ampak vse bolj večpomenske in tvegane in zato vodijo k izgubi gotovosti in s tem povezani pluralizaciji kriterijev racionalnosti (Ule, 2000:36).

2.2.1 Individualizacija

Objektivne strukture, ki so usmerjale posameznikovo delovanje ter mu nalagale obveznosti, povezane s pripadnostjo določenemu družbenemu razredu ali spolu, so v zadnjih dekadah začele izgubljati na intenziteti. S tem se je krepil pomen individualiziranega delovanja, ki je umestil posameznika v središče lastnih življenjskih načrtov in interesov. Vendar pa proces individualizacije ni nov, le pojavlja se v drugačnih oblikah kot v preteklosti. Tisto, kar loči današnjo individualizacijo od pretekle, je premik od določenosti družbenih akterjev s strani tradicionalnih družbenih omejitev in življenjskih stilov k svobodnim posameznikom, ki sami usmerjajo svojo življenjsko zgodbo. »Razkroj organiziranih struktur razumevanja za interpretacijo in asimilacijo tradicionalnega sveta in proces individualizacije sta povzročila, da je posameznik sam postal enota družbene reprodukcije znotraj življenjskega sveta in poslednja referenca, izvir pomenov za interpretacijo tega sveta« (Šadl, 1997:167). Sedaj posamezniki, osvobojeni in neobremenjeni s pripisanimi družbenimi statusi in spolnimi vlogami, celo sami izbirajo, upravljajo in spreminjajo tako svojo osebno kot tudi družbeno identiteto. Individualizacija življenjskih situacij omogoča posameznikom svobodno delovanje, odločanje, orientiranje v družbi ter nenadzorovane odnose in pomene, kar vodi k preusmeritvi življenjskih biografij od normalnih k izbranim. »Osebna konstrukcija, samo-refleksivnost, fleksibilnost in odprtost postanejo temeljne določilnice biografskega življenja v individualizirani družbi« (Šadl, 1997:167).

Postmoderna družba zahteva od posameznikov, da se obnašajo kreativno in fleksibilno, saj vnaprej definirane in vkalupljene identitete, trajni življenjski stili ter stalna vezanost ljudi na kraj, spol in stan niso več zaželene. Od posameznikov se pričakuje individualen stil življenja, v kar se vključuje tudi izvirnost na področju dela, učenja, vzgoje itd. Globalna modernizacija družbe postavlja posameznike v nezavidljiv položaj vpetosti med zasebnim in javnim, splošnim in posebnim ter med institucijami in osebnostmi. Vse to vodi k izgubi tradicionalnih norm in vrednot, ki so v preteklosti skrbele za posameznike in družbo v celoti. Proces individualizacije ni homogen in enoznačen, ampak ravno tako ambivalenten kot družbe, v katerih se razvija. Zaradi svoje narave tveganja diktira individualizacija od posameznikov psihosocialno integracijo v družbo, ki pa je težavna predvsem z vidika odsotnosti nekdanjih posredujočih institucij. Posamezniki še nikdar prej niso bili podvrženi tolikim pravicam in hkrati odgovornostim, ki jim jih sedaj nalaga družba. Upravljanje z njimi usmerja k spretnosti razpolaganja z različnimi vzorci vedenja, s socialnimi vlogami v institucijah in družbenih sferah. Vse to prispeva k vidnim spremembam v načinih življenja in mišljenja, v identitetnih in subjektivnih strukturah posameznikov ter v njihovih odnosih in družbenih razmerjih. Preobrat od dominacije vnaprej določenih spolnih, razrednih in slojnih identitet k bolj pluralnim, začasnim in relacijsko usmerjenim življenjskim stilom, terja vsakodnevni trud in dokazovanje (Ule, 2000:50-51).

Po Becku gre pri refleksivni modernizaciji za trojno individualizacijo oziroma za tri dimenzije individualizacije, in sicer: dimenzija osvobajanja, dimenzija odčaranja ter dimenzija nadzora ali reintegracije. Pri prvi dimenziji se posamezniki osvobajajo od zgodovinsko in tradicionalno pripisanih družbenih oblik in odnosov, medtem ko gre pri drugi za izgubo tradicionalne varnosti in zaupanja v družbene norme. Tretja dimenzija poudarja novo vrsto družbenih povezav in odnosov, ki jih ljudje oblikujejo glede na lastne interese, želje in življenjske stile (Beck v Ule, 2000:51-52). Nadalje se Beck ukvarja z individualiziranimi posamezniki, ki postajajo vse bolj odvisni od trga dela ter z njim povezanega izobraževanja, potrošnje, socialnopravnih uredb in oskrbovanj. Ravno zato napredovanje individualizacije ne pomeni nujno večje avtonomije posameznika, ampak prej spremenjen družbeni nadzor. Posamezniki vse bolj stremijo po denarju in družbeni moči, ki zahtevata individualno izoblikovanost preferenc glede lastnih potreb in ciljev. Podobno gleda na individualizacijo kot produkt in sestavni del porabniške družbe tudi Bauman. Po njegovem mnenju sodobni porabnik na prodajnih

polica ne išče le novih materialnih proizvodov, temveč je usmerjen predvsem v porabo izkustev in zadovoljstva ter aktivno stilizacijo življenja. Za posameznike v tekoči moderni je značilna fleksibilna identifikacija in nenehno iskanje idealnega življenjskega sloga. Zato stalno stremijo za ustreznimi potešitvami, a jih ne najdejo v nobenem izzivu niti zadovoljstvu, ki jim ga ponuja družba porabe. Rezultat tega je neprestano generiranje novih identitet, ki so odraz posameznikove potrebe po individualnosti, enkratnosti in unikatnosti (Uršič v Bauman, 2002:284). Naloga posameznikov ostaja danes v marsičem podobna tisti iz časov moderne, saj tudi novodobni subjekti težijo k samovzpostavljanju individualnih življenj in gradnji mrež povezav z drugimi individui. To postaja v svetu, prepolnem možnosti in priložnosti po eni strani poživljajoča izkušnja, po drugi strani pa zaradi nedokončanosti, nedoločenosti in nepreklicnosti zadaja grenak priokus tveganja in bojazni. Preobilje izbir vodi k nujnosti vzpostavljanja prioritete in s tem k izgubi določenih še neraziskanih in nedoživetih možnosti.

Številne spremembe, ki jih s seboj prinaša proces individualizacije so družboslovci poskušali razložiti z individualiziranjem življenjskih potekov in s tem zajeti tudi novo nastalo socializacijo posameznikov, oblikovanje identitete ter subjektivnih struktur. Ob tem gre poudariti, da pojem individualizacija ni niti enostransko pozitiven niti enostransko negativen, ampak »zajema prav ambivalentnost družbenih in psiholoških procesov in struktur, ki jih proizvaja nova faza modernizacije, rast informacijske ali poindustrijske družbe« (Ule, 2000:58). Ravno zaradi nejasnosti in mnogostranskosti je moč tega pojma obenem tako izrazita in hkrati zahtevna za definiranje in nadaljnje proučevanje. Lahko se zgodi, da preide njegova uporaba v teoretsko poljubnost in vserazlagalnost, kar lahko predhodno preprečimo z natančnim poudarjanjem tistih vidikov individualizacije, ki so za nas in razpravo relevantni. Individualiziranje je prežeto tudi z različnimi protislovji, vezanimi na orientiranost same družbe. Tako se s pozitivno družbeno usmerjenostjo krepi toleranca do drugačnosti in pojavijo se določene značilnosti kot dinamičnost in fluidnost v razvoju posameznikov ter socialnih gibanj, univerzalizem in personalizem ter pacifizem in sodelovanje. V nasprotnem primeru se pojavljajo egocentrizem in kompetentnost, poudarjanje lastnine in nesolidarnost s soljudmi ter ožanje interesov sebi v prid.

Individualizacija, kot jo razume Beck, je širok proces reforme modernih družb, ki se odraža v pluralizaciji in dinamizaciji življenjskih stilov, vzorcev in pogojev. S povečano

stopnjo mobilnosti in tekmovalnosti ter z večjimi možnostmi izobraževanja se povečujejo tudi individualne izbire na različnih življenjskih področjih. Individualizacija naj bi tako zajemala tri glavne družbenostrukturne procese: povečanje materialnega standarda po drugi svetovni vojni je spodbudilo razvoj množične potrošnje in ponudilo ljudem večje možnosti izoblikovanja individualnih življenjskih stilov in navad; povečanje družbene in prostorske mobilnosti prebivalstva se je pojavilo kot posledica obširnih sprememb v poklicni strukturi, ekspanziji raznih servisnih in uslužnostnih dejavnosti in ustanov, intenzivni urbanizaciji ter večji participaciji žensk na trgu dela in tako privedlo do rušenja tradicionalnih življenjskih svetov in povezav; izobraževalna eksplozija je omogočala poglobljeno samoiskanje posameznikov in refleksijo življenjskih poti in možnosti, kar je privedlo do dvomov glede tradicionalnih življenjskih in vrednotnih usmeritev in poti. Seveda pa se vsi ti procesi medsebojno prepletajo in drug drugega dopolnjujejo in krepijo (Beck v Ule, 2000:59-60).

Individualizacija ne pomeni avtomatsko osvoboditve posameznikov od socialnih avtoritet, definicij in pritiskov, ki so jih diktirale tradicionalne usmeritve, temveč privede do številnih protislovij, kar zaplete osamosvajanje in osebno rast posameznikov bolj kot kdajkoli prej. Posamezniki postanejo vse bolj odvisni od trga delovne sile, sistemov socialnega skrbstva, zavarovanja in zdravstva ter izobraževalnega sistema, na katere nimajo veliko vpliva, saj so eksistenčno odvisni od njih. Pogosto pride le do spremembe v načinu družbenega nadzora, ne pa do dejanskega naraščanja posameznikove avtonomije. Kaže se tudi ambivalentnost samega procesa individualizacije za posameznika, ki teži po eni strani k individualni edinstvenosti, po drugi strani pa k zamenljivosti in nadomestljivosti vsakega subjekta. Vse to podpirajo aktualne družbene razmere in spreminjajoči se dejavniki. Posamezniki kljub možnostim izbire in odločanja tako o sebi kot o svoji usodi na področju dela, izobraževanja in družine oziroma ravno zaradi nejasnosti in nepreglednosti teh številnih individualnih izbir, načrtovanj in odločitev, ostajajo zmedeni in prepolni negotovosti ter strahu. »Individualizacija zahteva torej večjo pripravljenost za sprejemanje tveganih odločitev v poslovnem in v vsakdanjem življenju; večjo sposobnost ljudi, da poskrbijo sami zase« (Ule, 2000:61). Bolj ko tradicija izgublja svoj primarni pomen ter vlogo in bolj ko se vsakdanje življenje rekonstituira v kompleksnih družbenih vplivih, bolj so posamezniki prisiljeni v pogajanje glede izbire lastnih življenjskih stilov. To se kaže tudi v sferi zasebnosti, ki je vpeta v zunanje okolje in zaradi tega odvisna od trga dela,

izobraževalnega sistema in potrošnje, ki so nujni za njen obstoj. Brez tega ne bi mogla preživeti, a zato postaja zavezana in odvisna od zunanjih dejavnikov in zahtev.

Posamezniki in njihovo vsakdanje življenje je prežeto s tveganimi prehodi iz šolanja v poklic, v ustvarjanje družine, kariere itd. Pomemben faktor v iskanju ravnovesja med temi prehodi je časovno nadomestilo, ki omogoča fleksibilnost in prilagajanje. Danes so posamezniki individuumi, neobremenjeni s tradicionalnimi vlogami in identitetami ter v tem pogledu samosvoji v vsakdanjih navadah, željah, imaginacijah, negotovostih in strahovih. »Sodobna tržna družba izkorišča te osebne potenciale tako v sferi produkcije, menjave in potrošnje, v javnem in zasebnem življenju in motivira ljudi, da zavestno in načrtno gojijo in izkoriščajo te potenciale pri profiliranju svojih izbir, alternativ in ligatur« (Ule, 2000:62). Tako postajajo posamezniki razvitih družb le na videz svobodni in neodvisni, realno pa izpostavljeni številnim družbenim konfliktom in nasprotjem, ki porajajo pritiske in strese tudi na zasebnem področju. Individualizacija življenja ni samo emancipatoren proces, temveč s seboj prinaša občutke negotovosti in nekompetentnosti, pogojene s preštevilnimi življenjskimi izbirami. Medijsko in potrošniško obremenjeni posamezniki postajajo globalno pasivni, kar se odraža v javni in zasebni sferi, čeprav so po mojem mnenju posamezniki v zasebnem življenju bolj svobodni in zaradi odmaknjenosti od zunanjih diktiranj lažje manifestirajo lastno kreativnost in dinamičnost.

2.2.2 Spremembe v identiteti

Identiteta in samopodoba predstavljata osrednjo strukturo osebnosti. Tako kot imamo razna pojmovanja o drugih in o svetu okrog nas, imamo pojmovanja tudi o sebi in ta so za nas zelo pomembna, saj odločajo o našem delovanju in ravnanju. Samopodoba je skupek informacij, predstav, znanj, ocen, čustev in vrednotenj o nas samih in zato vpliva na naše zavestno in nezavedno ravnanje, da se vedemo v skladu z lastnim mišljenjem in vrednotenjem sveta. Skozi proces socializacije si pridobimo številne pomembne informacije, ki jih vpletemo v lastno samopodobo. S temi informacijami si ustvarimo svoje glavne identitete, ki nam pomagajo pri ustvarjanju podobe o tem, kakšni smo, kakšni naj bomo, kako naj mislimo, kako naj se obnašamo, po katerih pravilih naj se ravnamo (Musek, 1995:45-46).

Temeljne vrednote razvite moderne družbe, med katere se uvrščata avtonomija in individualizem so oblikovale okolje za uporabnost in popularnost pojma identiteta, ki prepleta medsebojno vplivanje med posameznikom in njegovo skupnostno kulturo. Identiteta je zelo kompleksen pojem, ki se pogosto izmika objektivnim definicijam. V preteklosti posamezniki niso imeli problemov z iskanjem lastne identitete, ker je bila ta fiksna in stabilna ter vpeta v strukturalne terminante družbe. Danes, v sodobnih družbah pa se posamezniki nenehno soočajo s problemom iskanja identitete, ki je postala zaradi pluralizma okolja in izbir vse bolj fleksibilna in multipla. Čas novih globalnih družbenih preobrazb je z razpadom socialnega pokriváala države, povečane konkurence na trgu dela in pritiska k refleksivni individualizaciji življenjskih stilov, spet privedel do kriznega stanja subjektov in težavne naloge ohranjanja individualnosti in avtentičnosti. V teh spremenljivih in negotovih okoliščinah postmoderne sveta so identitete v marsičem odraz nastalih dilem v procesih umeščanja posameznikov v družbo, sprememb v strukturi avtoritet, regulativnih načel v vsakdanjem obnašanju, v diskurzih o življenjskem poteku in smotru, v nadzoru in izrazu čustev, v komunikaciji ter v načinih nanašanja na predmetni svet (Ule, 2000:90-91).

Danes, ko identiteta ni več enkrat za vselej definirana in utrjena stvarnost, jo lahko posameznik spreminja in mimogrede nadomesti s kako drugo. Zaradi tega je postala identiteta dejavnik osvoboditve od nekaterih družbenih determinacij, ki so v preteklosti uokvirjale življenje posameznikov. Pluralnost identitet sovpada z vsesplošno izbirnostjo, ki jo ponuja sodobna potrošnja. Za sodobne družbe naj bi bila po mnenju Gergena značilna splošna saturacija ali zasičenost, katere pogoji »ustvarjajo nove, multiple in spremenljive oblike družbenih odnosov, kar usmerja akterje v iskanje novih vzorcev in strategij delovanja ter oblikovanje novih identitetnih korupcij« (Šadl, 1997:168). Posamezniki so preobremenjeni z množtvom stikov, komunikacij, informacij in možnosti v socialnem življenju, kar vodi v izginjanje enotnega osrediščenega sebstva, ki ga zamenjuje preobljudenost sebstva. Sedaj imajo posamezniki na voljo več diferenciranih sebstev oziroma parcialnih identitet, ki jih poljubno prilagajajo glede na socialne situacije. Ker pa so situacijska pričakovanja spremenljiva, zahtevajo od subjektov precejšnjo fleksibilnost za hitro in učinkovito obvladovanje večine družbenih situacij. V pogojih postmoderne, kompleksne družbe obstaja le en jaz in ta je konstruiran v družbeni situaciji in teži k hitremu vstopanju v različne identitete ter spremenljive oblike odnosov. V primerjavi s tradicionalnimi družbami, kjer so

prevladovala utrjene lastnosti danih vlog in pozicij, so v sodobnih družbah v ospredju reflektivno preoblikovane identitete in odnosi.

Transformacije identitetnih in subjektivnih struktur so odraz spleta zgodovinskih in družbenih sprememb v pozni moderni. V ospredje prihajajo ideje o decentriranem subjektu, pluralnem sebstvu in zbrkljani identiteti, ni pa povsem jasno, ali so te spremembe pozitivne ali negativne za družbo in posameznike v njej. Kljub temu je možno iz teh opisov izluščiti nekaj skupnih značilnosti oziroma nekaj sodobnih eksistencialnih izkustev (Ule, 2000:257-258):

- pozna moderna razveljavlja zgodovinsko tradicijo velikih zgodb;
- pozna moderna ukinja stabilne družbene in kulturne okvire eksistence;
- identitete pozne moderne se razlamljajo na partikularna, medsebojno ločena območja izkustev in identitet, ki jih ni mogoče več združevati v skupno podobo.

S tem ko upada pomen velikih zgodb in družbenih utopij, razpadajo tudi trdni, nadosební vzorci identitete, ki jih nadomeščajo lahke identitetne baze. Nekdanje vodilne identitete, kot so: razredne, rasne, spolne, generacijske, religiozne, etnične in nacionalne, izpodrivajo sodobne individualne in fleksibilne identitete (Rener v Ule, 2000:259). Identitete in njihovo oblikovanje so bolj kot kdaj koli prej postale stvar individualnih izbir in kreacij. Na plečih posameznika je, da gradi lastne identitete tako iz repertoarja ponujenih zgodb kot iz lastnih življenjskih izkušenj, ki jih prilagaja narativnim vzorcem iz sveta filmov, medijev in literature. Večja izbirnost identitet omogoča tudi stiliziranje identitete posameznika, da lahko ta izpostavi, poudari in prezentira raznolike identitete, kar kaže na osvoboditev od fiksnih socialnih determinacij. Posameznik tako nemoteno navezuje in oblikuje intimne medosebne odnose, ki se v sodobnosti ne raprezentirajo več kot nujnost in usoda, ampak v smislu individualne izbire.

Identiteta je v postmoderni družbi postala kaotična, vendar nujna socialna institucija, ki omogoča definiranje subjekta za socialnega akterja in njegovo socialno prepoznavanje skozi različne družbene situacije. Danes o identiteti ne moremo več govoriti kot o nekem trajnem dosežku posameznika, saj je to idejo fiksnosti spodkopala že tradicionalna moderna s podaljševanjem šolanja in mladosti ter z generiranjem vedno novih identitetnih kriz posameznika. K temu so še bolj pripomogli individualizacija

življenjskih stilov oziroma reflektivni projekti moderne, ki zahtevajo od akterja nenehno ustvarjanje in spreminjanje identitet. Te se kažejo »kot vse bolj nestabilna, nejasno določena in spremenljiva mreža delnih identitet, ki pa se vseeno dobro ujema s sedanjimi prav tako nestabilnimi, nejasnimi in spremenljivimi razmerami v družbi« (Ule, 2000:314). Posamezniki vse bolj gradijo lastno identiteto v povezavi z globalnimi razsežnostmi in s posamezniki, ki imajo njim podobne življenjske stile, nazore in poglede. Tovrstno početje ni le svobodna izbira posameznika, temveč nujni predpogoj za normalno funkcioniranje današnje kompleksne družbe.

Ljudje brez sleherne identitete so nesposobni sodelovanja in komuniciranja s soljudmi, saj je kreativnost pri prezentaciji identitete vsakdanja stvarnost in nujnost interakcij med posamezniki. Tako je identiteta priznana le tistemu posamezniku, ki je sposoben z izbiro lastnih identitetnih norm in norm drugih obdržati svojo individualnost. Čeprav se šteje oblikovanje identitete za proces družbenega samoumeščanja subjekta, obstajajo presežki, kot so: telesni občutki, določena čustva ter subjektu neznani deli družbenega dogajanja, ki se ne prevajajo in zahtevajo nenehno lovljenje ravnotežja med subjektivnim in družbeno objektivnim momentom identitete (Berger, Luckmann v Ule, 2000:174). Ravno zaradi tega je tako težko doseči obvladovanje spremenljivih situacij, različnih interakcij in pravil čustvovanja. Slednje išče pri posamezniku sposobnost samokontrole in fleksibilnost ter odprtost pri upravljanju s čustvi in občutki. Skratka, posamezniki naj bi bili sposobni oziroma vsaj pripravljeni ukvarjati se z lastnimi čustvi, ki predstavljajo objekt stalne refleksije.

Odprtost biografskega življenja v postmodernej družbi omogoča konstantno reflektivno ukvarjanje z lastnimi občutki in emocionalnimi stanji, kar pomeni, da se akterji vse bolj zavedajo svojih čustev in posledično namenjajo temu vedno več pozornosti in prostega časa. Nekdanje tradicionalno pogojene vloge in pozicije ter pričakovanja in potrebe drugih, je sodobnost nadomestila z lastnimi notranjimi potrebami in emocionalnimi stanji. To pa je v veliki meri omogočil nov, spremenjen odnos posameznikov do čustev, ki ga je diktiral družbeni razvoj in napredek. Čustva so postala prednostna vrednota sodobnega posameznika. Poleg individualnega stila upravljanja čustev, stopa v ospredje upoštevanje emocionalnega življenja drugih ljudi, kar usmerja k družbenemu sprejemanju vseh vrst čustev. Z naraščanjem družbeno priznanih emocionalnih in behavioralnih alternativ se rahlja kontrola nad čustvi ter kode, ki predpisujejo

zadrževanje, potlačevanje in prikrivanje čustev. Rekodiranje pravil čustvovanja omogoča posameznikom, da neposredno izražajo in manifestirajo svoja čustva drugim (Šadl, 1997:168-173).

2.2.3 Spremenjen odnos med spoloma

»V zadnjih nekaj desetletjih je prišlo v razmerjih med moškimi in ženskami do sprememb skoraj vrtoglavih razsežnosti« (Rubin v Giddens, 2000:15). K temu so pripomogle številne družbene spremembe, med drugim tudi demokratizacija in liberalizacija zasebnega življenja. Spremenjen odnos med moškimi in ženskami se je relativno hitro formiral in uveljavil v večini razvitega sveta. Čeprav še vedno ne moremo govoriti o popolnoma odkriti enakosti, so razmere predvsem za večino žensk precej ugodnejše kot v preteklosti. Največji premik v pozitivno smer je zaznati v odnosu do spolnosti, ki je postala za ženske sfera, o kateri lahko same svobodno odločajo in niso več kot nekoč »vkalupljene« v družbena merila. Visoko reflektirana družba namreč usmerja k odprtosti osebne identitete in reflektivnosti telesa, kar pa postavlja pred ženske, ki se želijo osvoboditi preteklih spolnih vlog vprašanje, kdo sploh sem (Giddens, 2000:37).

Že od nekdaj sta glavna cilja oziroma osnovni težnji ljudi biti z nekom ter po drugi strani biti samostojen, avtonomen in neodvisen, a obojega hkrati ni mogoče imeti. Zlasti moški se bojijo žensk, še posebej uspešnih. To izvira iz otroštva, iz navezanosti na mater, kasneje pa se hoče moški od nje ločiti in osamosvojiti. Ravno zato je tveganje v podzavesti za moškega veliko kar se tiče ponovnega vezanja, le da tokrat ne gre za mater, temveč za partnerko. V primerjavi z moškim, postane ženska celota, s tem ko se zaveže partnerju.

Nova individualizacija prispeva k spremembam tudi na področju medosebnih odnosov med spoloma, kar se najbolj očitno izraža v poudarjanju avtonomije, neodvisnosti in (samo)refleksivnosti na eni ter vračanje nazaj k tradicionalnim vzorcem vedenja in čustvovanja na drugi strani. Na nek način teži družba k ustvarjanju enakih relacij med spoloma, hkrati pa usmerja k ohranjanju tradicionalnih predstav o vlogi žensk tako

znotraj družine kot v družbi nasploh (Šadl, 2000b:189). Drugi potencialni dejavnik sporov in neravnovesij med ženskami in moškimi pri oblikovanju partnerstva je razpetost med zasebnim in javnim, med družino in delom oziroma trgom. Partnerja morata nenehno iskati ustrezno ravnotežje med obema sferama, saj le tako lahko zasebno življenje normalno funkcionira. To pa zahteva od partnerjev v negotovi postmoderne družbi potrpežljivost, strpnost in sposobnost pogajanj ter prilagajanj, kar vsekakor ni enostavna naloga.

Če se znova ustavim pri vprašanju razvoja osebne avtonomije in refleksivnosti žensk, njihove skrbi za lastno življenje in usodo, večjo usmerjenost in poglobljanje vase ter relativno neodvisnost od ustaljenih norm in pravil na področju intimnosti, ljubezni in spolnosti, lahko ugotovim, da si ženske tega zavestno želijo in čutijo potrebo po tem. Pri doseganju in realiziranju igrajo pomembno vlogo moški partnerji, ki jim z osvobajanjem od togih tradicionalnih meril in vrednot pomagajo pri kreiranju enakosti in sreče v sferi zasebnosti.

Veliko vlogo odigrajo tukaj tudi čustva, saj njihova pomembnost še zdaleč ni zanemarljiva za življenje partnerjev. Ravno nasprotno, pomanjkanje in nestabilnost čustev pogosto vodita v številne stiske in nesoglasja. Moški, ki naj bi bili tradicionalno odtrgani od čustev in tako emocionalno odvisni od žensk, danes ugotavljajo, da lahko s čustveno zadržanostjo in strahom pred čustvi odrivajo ženske od sebe ter povzročajo konstantne probleme v odnosu. Zato se večina moških trudi izraziti svoja čustva in priti na ta način bližje ženskemu čustvenemu svetu. S tem, ko se približajo nasprotnemu spolu, ga tudi bolje razumejo in posledično vodi to k splošni sreči obeh partnerjev.

Kljub uveljavljanju žensk kot neodvisnih posameznic in enakopravnih partneric v zasebnem življenju, kar se kaže z ustvarjanjem vse bolj demokratičnih oblik osebnega in vsakdanjega skupnega življenja, gre po drugi strani zaznati težnjo po ohranjanju tradicionalnih vsebin intimnih odnosov med spoloma. V ospredju sta obnovitev normalnega stanja v vedenju žensk in predstavitev ljubezni kot »dela«. Zlasti slednje zahteva od žensk veliko potrpežljivosti in vložene prostega časa, kar naj bi bile »sicer kvalitete tradicionalne ženske odnose usmerjenosti, njihove zadolženosti za odnosno delo« (Šadl, 2000b:203). Z oživljanjem ideje o ženskem emocionalnem delu in s tem povezano skrbjo za lastna in tuja čustva, prihaja do ogrožanja oziroma zaviranja ženskih

individualnih potreb. To pogosto vodi k neuspešnosti zvez, saj večina žensk rabi določeno mero samostojnosti in neodvisnosti, pa tudi moški dolgoročno iščejo take ženske, ki so samostojne osebe, ki znajo poskrbeti same zase, se spoštovati in si zaupati ter obenem biti zahtevne.

Kakorkoli že obrnemo stvar, se je v zadnjih letih bistveno razrahljal družbeni nadzor nad vedenjem in čustvenim izražanjem posameznikov, ki lahko sedaj svobodno eksperimentirajo z lastnimi čustvi in iščejo meje lastnih sposobnosti upravljanja s čustvi. Povečana zavest o čustvih se navezuje na vse bolj razširjeno in vse gostejšo mrežo medsebojne odvisnosti, kar je zlasti pomembno za upoštevanje emocionalnega življenja oseb. Poleg tega je pomemben še individualen stil upravljanja s čustvi, ki je bolj kriterij medsebojnega razlikovanja in doseganja statusa, ugleda in samopodobe kot pa skrb za soljudi in njihova čustva (Wounters v Šadl, 1998:65). Odnos med spoloma se je s povečano zavestjo o čustvih spremenil do te mere, da že lahko govorimo o »enakopravnosti emocionalnih (iz)menjav med heteroseksualnima partnerjema« (Giddens v Šadl, 1998:65), ki sta pripravljena drug drugemu pokazati svoja čustva in se o njih tudi pogovarjati. Čustvena intimnost pomeni vživeti se v kožo drugega, ne da bi pri tem izgubili lastno identiteto. Hkrati pomeni odpreti se in sprejeti drugega v svoj osebni, intimni prostor, ne da bi se pri tem počutili ogrožene ali celo napadene. Kot vidimo je zdrava čustvena intimnost oprta na precejšnjo individualno avtonomijo, kar zahteva odpravo številnih strahov, če se hočemo predati intimnosti in uživati v njej. Pri tem je moškim še težje kot ženskam, saj se že po tradiciji ukvarjajo z zunanjimi stvarmi, kot so posli, politika in vojne; intimnost pa sprejemajo samo, če je ta opravičljiva s plemenitimi razlogi oziroma posebnimi okoliščinami. V resnici pa si večina od njih intimnosti še kako želi in jo je sposobna udejanjiti, a jo skriva za videzom moškosti. Čeprav se stvari počasi spreminjajo, na bolje seveda.

Tudi v sferi spolnosti se kažejo radikalne spremembe, predvsem kar se tiče seksualne samoopredelitve in avtonomije ženske seksualnosti. Danes ženske že lahko zapeljujejo in dajo pobudo, kar je bilo nekoč družbeno nesprejemljivo. Veliko žensk ima izoblikovano predstavo o sebi in svoji seksualnosti, s čimer je moška definicija seksa veliko izgubila na pomenu, a je to modernim moškim v olajšanje. V današnjih generacijah mladi moški skupaj z žensko partnerko iščejo skupno definicijo seksualnosti, v preteklosti je veljalo oziroma pri starejših generacijah še velja, da je

moški dolžan sam definirati seksualnost. Z zavedanjem pravice do seksualne samoopredelitve se rušijo stara pojmovanja ter krepijo nove izkušnje, kar je za partnerski odnos vsekakor dobro. Zanimivo je tudi dejstvo, da so moški seksualnost precej feminizirali in da je postal zanje ljubezenski odnos bolj vključen v seks kot nekoč. Kljub liberalizaciji družbe so seksualne moči tako žensk kot moških po večini usmerjene v stalne partnerske zveze. Zato tudi zanje dober seks pomeni, da je povezan z globljim odnosom ter intimnostjo (Schmidt, 2003:20-21).

Kljub številnim možnostim izbire glede načinov skupnega življenja partnerjev ali pa ravno zaradi te pestrosti, prihaja danes do neuskladljivih razlik. Po eni strani postavlja trg dela posameznikoma, ki želita ohraniti službo in dohodke ter s tem povezan družbeni ugled, jasno začrtane meje pri oblikovanju lastnega življenja po svojih željah. Drugi potencialni vir napetosti med partnerjema je navsezadnje gora emocionalnega dela, ki se ji partnerja nikakor ne moreta izogniti. Še več, tradicionalna čustvena podpora žensk, ki je skrbela za kohezijo v zasebnosti se ruši in postopoma izginja. Tako mnoge ženske niso pripravljene same skrbeti za dom in gospodinjstvo in pričakujejo od partnerjev pomoč, ne samo pri domačih opravilih, ampak tudi v emocionalni sferi. Ker so številni moški precej tradicionalno vzgojeni, se ne čutijo dolžni opravljati teh nujno potrebnih oblik dela in to pogosto vodi k napetostim in sporom v odnosu (Šadl, 2000c:385-386).

Tako lahko sklenemo, da razmere v razviti postmoderni družbi na nek način vključujejo dejavnike potencialnega osvobajanja med spoloma in oblikovanje bolj androgino usmerjene kulture. Po nekaterih premikih na področju gospodinjanskega in družinskega dela lahko sklepamo, da to ni večna »naravna« vloga le žensk, temveč da to zmorejo tudi moški. Zlasti mlajši moški postopoma prevzemajo nekatera gospodinjanska opravila in se ukvarjajo z otroki, kar bistveno razbremeni sodobne ženske. Navsezadnje je tudi čedalje manj žensk, ki bi bile pripravljene vse svoje življenje preživeti zgolj kot gospodinje, žene in matere. Drug vidik pa kaže nasprotno na spodbujanje in ohranjanje odnosnega jaza žensk, kar trdovratno utrjuje spolne neenakopravnosti. V naši družbi kljub doseženemu napredku še vedno obstaja tradicionalna delitev del na ženska in moška. Zaradi tega se mlade ženske na pragu partnerskih odnosov znajdejo pod dvojnimi bremenom, in sicer: bremenom službe in na njo vezane kariere ter bremenom, ki ga prinaša ustvarjanje družine. Vse to vodi ženske v zaskrbljenost, da temu preprosto

ne bodo kos. Hkrati so tu še družbeni pritiski oziroma pričakovanja, kakšna naj bi bila ženska, kako naj bi se obnašala, kakšne so njene zadolžitve itd. Čeprav v razvitih zahodnih družbah že prevladujejo tako imenovane partnerske ali simetrične družine, v katerih si partnerja enakopravno delita delo znotraj družine in drug drugemu nudita podporo na poklicni poti, je pri nas situacija v večini primerov drugačna. Še vedno namreč vlada dokaj uniformna in stereotipna porazdelitev družbenih in družinskih vlog žensk in moških, kar kaže na še vedno prisotno patriarhalno kulturo. Premik, ki bi pomenil radikalno spremembo položaja moških in žensk, zahteva spremembo v družbeni klimi in ne le prizadevanja v družini. Sprememba družbene klime naj bi »dopuščala« moškim, da lahko bolj odkrito zagovarjajo svoj del odgovornosti v družini in družbi. To pa »pomeni spremembo v kvaliteti življenja, kjer bi bile družine z enakopravno deljenim delom moških in žensk nekaj vsakdanjega, ne pa izjema« (Ferligoj, Renner, Ule, 1990:61).

3 INTIMNOST, LJUBEZEN IN SPOLNOST V KONTEKSTU SPREMEMB (POST)MODERNE DRUŽBE

Glavne značilnosti postmodernih družb, med katerimi izstopajo individualizacija, diferenciacija, racionalnost in globalizacija vse bolj zaznamujejo družbo ter življenja posameznikov v njej. Postmoderna doba povečuje individuum, osvobodene nenadomestljivih in vsiljenih družbenih vezi, samozavedajoče se lastnih dejanj in njihovih posledic, tako pozitivnih kot negativnih. Proces diferenciacije in integracije so izraziti v sferi dela in potrošnje, kjer se odpirajo številne opcije in življenjske priložnosti, kar dolgoročno vodi k trendu družbenega izenačevanja. Posledica družbenega izenačevanja in demokratizacije so novo nastala pravila in kode družbenega vedenja, ki po eni strani zavračajo vse tiste načine vedenja, ki poudarjajo odnose moči ter po drugi strani stremijo k vse večji raznolikosti družbeno priznanih načinov vedenja in izražanja. Vse bolj racionalizirana družba spodbuja brezosebno sveto in utirjenost življenja v vnaprej izdelane vzorce. Sodobna, k storitvam usmerjena družba namreč postavlja pred posameznike težavno nalogo prilagajanja najrazličnejšim družbenim situacijam, kar zahteva od ljudi sposobnosti reflektivnega in fleksibilnega delovanja. Tudi globalizacija kot razvojni družbeno-prostorski proces v sodobnih družbah pomeni tako pozitivni vidik, saj omogoča povezovanje, hkrati pa negativni vidik z dominacijo enih ter sočasno odvisnostjo drugih (Sztompka, 1994:71-73).

To so na kratko predstavljeni ključni splošni procesi, ki ločijo današnjo družbo od družbe v preteklosti. Zanje lahko trdimo, da bistveno preoblikujejo življenja v različnih družbenih sferah in kontekstih. Tako so marsikatero spremembo dosegle tudi najbolj osebno in intimno področje vsakdanjega življenja posameznikov. Njihova hitra razširitev in precejšnja intenzivnost sta preseгла vse spremembe, ki so se pojavljale v družbi pred tem.

3.1 Spolnost v pozni moderni

Spolnost je vedno bila in je še danes odsev izraza življenjske filozofije ljudi, njihovega dožemanja sveta in lastnega položaja v njem. Ker pa vsi ljudje ne dojemajo enako

vsakdanjega življenja je jasno, da je tudi njihov pogled na spolnost različen. Zanimivo je dejstvo, da so stoletja mislili, da se pojavljajo bistvene spolne razlike med ženskami in moškimi naravno, kasneje pa so spoznali, da so te tipične razlike rezultat vzgoje družbe. »Ženskam in moškim je namenjena določena vloga, ki jo potem kot odrasli ljudje bolj ali manj spretno igrajo« (Kolle, 1969:37). Danes se v večini razvitih kultur obravnava spolnost kot popolnoma naravno značilnost v življenju posameznikov. Človeška okupiranost s seksualnostjo se je v zadnjih desetletjih precej povečala, obenem pa pripomogla k večjim težavam glede razumevanja same spolnosti, ki je povezana z močnimi občutki ter raznovrstnimi potrebami in željami. Veže se tako z ljubeznijo kot jezo, z nežnostjo kot agresijo, z intimnostjo kot avanturo, z užitkom kot bolečino, itd. Ravno zaradi tega doživljajo ljudje spolnost zelo subjektivno. Seksualnost je produkt družbe in zgodovine, po besedah Weeks-a pa tudi »izum človeške domišljije« (Weeks, 1986:15). Kakorkoli že, spolnost vsakodnevno zaznamuje naše življenje, zasebno in javno. Ker je spolnost družbeno organizirana, se pogledi nanjo nenehno spreminjajo in preoblikujejo. Norme, ki usmerjajo posameznike glede tega, kaj je seks oziroma kaj naj bi seks bil, konstantno variirajo in so daleč od kakšne enotnosti. S tem ko se družba razvija, postaja področje seksualnosti še bolj problematično, a obenem ravno ta različnost omogoča posameznikom, da poiščejo v spolnosti nove priložnosti za delovanje in izbiro ter za ustvarjanje kreativnega razmerja.

Spolnost se, podobno kot ljubezen in intimnost, izmika nekim objektivnim definicijam. Po eni izmed klasičnih opredelitev gre pri spolnosti za »izražanje dejstva, da je človek spolno bitje« (Košiček, 1986:238). Nekateri s spolnostjo povezujejo eros in ga imajo za človeško obliko spolnosti. O njem govori tudi sociolog Schelsky, in sicer je zanj eros »kulturalna nadgradnja spolnih gonov«, ki ravno tako kot orodje in jezik sodi med »osnovne kulturne dosežke in bivanjske zahteve človeka« (Schelsky v Bovet, 1977:20). Spolnost je biološka potreba in obenem produkt kemičnih dogajanj v organizmu. V spolnosti obstaja spolni nagon, ki je človeku prirojen in teži k sprostitvi neke organske napetosti. Spolnost je prepletena še z erotičnostjo in genitalnostjo, pri čemer se prva »razvija obenem s čustvenim dozorevanjem in zavisi od človeka samega«, druga pa se »pojavi v puberteti« (Košiček, 1986:238). Vse tri sestavine so pomembne in le njihova usklajenost in prepletenost vodi k »zdravi« spolnosti.

Seksualnost naj bi obravnavali kot nekaj, kar producira družba skozi različne načine in je zato rezultat raznolikih družbenih praks, ki dajejo pomen človeškim opravičilo, družbenih definicij in samodefinitiv ter bojev med tistimi, ki imajo moč za določanje, omejevanje in uravnavanje in tistimi, ki se temu upirajo in zoperstavljajo. Seksualnost ni enostavno dana, ampak je produkt številnih pogajanj, naporov in delovanj. Lahko rečemo, da se pomen, ki ga pripisujejo seksualnosti in stališča do različnih manifestacij s področja erotičnega življenja konstantno spreminjajo in preoblikujejo. Še dandanes vsaka kultura oblikuje svoje omejitve in predpise, ki so posledica delovanja družbene organizacije. Če želimo razumeti seksualnost, ni dovolj da razumemo zgolj spolnost, temveč relacije in odnose, ki so vezani nanjo. Seksualnost je vezana na človeško subjektivnost na eni ter na širšo družbeno strukturo na drugi strani. S tem ko postajajo posamezniki vse bolj avtonomni in zavedajoči se lastnih čustev, dobiva tudi spolnost vse večji pomen in postaja objekt laične pozornosti. Danes celotno družbo vse bolj zanima področje spolnosti in njena pozicija v individualnem vsakdanjem življenju vsakega posameznika.

Družbena konstrukcija seksualnosti je bistvenega pomena pri funkcioniranju vsakdanjega življenja ljudi. Seksualnost danes ni obravnavana kot naravni element družbenega življenja, neodvisen od kulturnih dejavnikov. Verjetno je najbolj dovzetna in občutljiva na vplive s strani družbene organizacije. Zunanje sile, ki oblikujejo spolno socializacijo, se razlikujejo od kulture do kulture, zato lahko še bolj poudarimo prednost družbe in družbenih odnosov pred naravo. Seveda ne moremo kar zanikati pomembnosti biologije, saj ta skrbi za predpogoje družbene seksualnosti. Narava služi za zbiranje potencialov, ki pa se transformirajo in dobijo pravi pomen šele v družbenih razmerjih. Kljub razlikam v pojmovanju in vrednotenju seksualnosti, ki so v veliki meri rezultat raznih zgodovinskih pogledov nanjo, najdemo tudi skupne točke.

Po Laumannu naj bi družbeno okolje, v katerem posamezniki živijo, bistveno vplivalo na njihovo spolno vedenje. Socializacija v določeno kulturo, interakcija s spolnimi partnerji ter zunanji pritiski in pričakovanja zaznamujejo spolno življenje posameznikov. Medtem ko se biološke in psihološke študije spolnega obnašanja usmerjajo le na posameznike, poudarja avtor pomembnost družbe in ljudi v njej. Večina spolnega vedenja je vezana vsaj na dva posameznika, zato ga imamo za družbenega. Podobno kot bomo videli kasneje Schmidt, se tudi Laumann strinja z dejstvom, da

spolnost vključuje tako sodelovanje in tekmovanje, kot pogajanje in pričakovanje. V poskusu, da bi razložil različne sfere spolnega vedenja je razvil tri teorije (Laumann,1994:4-24):

- teorija scenarijev: družbeno-kulturni procesi determinirajo specifične spolne vzorce in norme, ki se pretočijo v splošno sprejete scenarije; posamezniki se naučijo scenarijev, ki jim jih ponuja tako družba kot interakcije z drugimi posamezniki in se vedejo v skladu z njimi;
- teorija izbire: individualizacija vključuje tudi racionalnost in kalkuliranje, ker posameznike nič več ne veže kot nekoč; pri izbiri spolnega partnerja in vedenja se lahko selektivno odločajo glede na vložene investicije in pričakovane nagrade;
- teorija omrežja: spolni partnerji niso izolirani, ampak reagirajo na mrežo družbenih odnosov; kljub vse večjemu pomenu svobode v odnosu posamezniki upoštevajo družino, sorodnike in prijatelje glede primerne spolnega vedenja in primernih partnerjev.

V času globalizacije, individualizacije in detradicionalizacije se področje seksualnosti fragmentira, dobiva nove pomene in razsežnosti. Svet seksualnosti je tako podvržen spremembam, ki so posledica konstantnega kroženja raznovrstnih stimulansov. Cilj seksualnosti ni iskanje relaksacije oziroma miru, ampak v večjem obsegu senzacij in vznemirjenj. Takšna slika o sodobnih trendih seksualnosti je bolj razširjena med samimi znanstvenimi diskurzi kot v dejanskem seksualnem svetu individuumov. Raziskave kažejo, da je realno življenje posameznikov precej manj razburljivo in skrito v intimni sferi medsebojnih odnosov. Tako kot vsi osebni odnosi, so tudi spolni odnosi vkopani v specifične osebne mreže vsakdanjega življenja in kot taki nedosegljivi in do določene mere imuni za zunanji brezosebni svet. Na ta način se lahko postavljajo posebna pravila in norme znotraj odnosa. Spolna partnerja sama krojita svoje spolno življenje, ki pa je poleg tega vezano tudi na orientacije, pričakovanja in interakcije družbenega sistema. Spolno medsebojno vplivanje je eden od najbolj družbeno reguliranih področij vedenja posameznikov, hkrati pa pripada najbolj zasebni sferi, v kateri je partnerjem dovoljeno postavljanje lastnih norm, konsenzov in kompromisov.

Ravno spolnost je tema, ki je močno v korelaciji z merili sociokulturnega okolja, s sporočili medijev in z vrednostnim sistemom družbe. Tako se s sodobnimi socialnimi in drugimi spremembami življenja postopoma spreminjajo tudi merila, povezana s

spolnostjo. Je pa spolnost v družbi že od nekdanj tabu tema, o kateri se govori le »potiho«. »Spolnost je že zaradi iht, s katero jo raziskujemo, nekaj skrivnostnega, kar se bo vselej izmikalo neposrednemu opazovanju« (Giddens, 2000:27). Skozi optiko družbenih sprememb je mogoče pojasniti transformacije na področju intimnosti in spolnosti, kar je še posebej izrazito zadnja desetletja zlasti v razvitejših državah. Spremembe znotraj družbenih vzorcev so omogočile proces liberalizacije in zatrle razna fundamentalistična gibanja. To pa je pripomoglo k vzpostavitvi individualizacije in pluralizacije ter post-tradicionalnega reda, k emancipaciji spolov in seksualizaciji javnega življenja ter k postopnemu izginjanju tradicionalnih spolnih vlog. Tovrstne spremembe ne moremo povezovati le s sfero spolnosti in intimnosti, ampak gre za številne premike, ki so se in se še dogajajo v različnih sektorjih družbenega življenja (Schmidt, 1998b:172). Omenjeni trendi pa nikakor niso le predmet sedanje obravnave, saj se, čeprav spremenjeni in preoblikovani, pojavljajo že od seksualne revolucije naprej.

Proces postmodernizacije torej vključuje monogamijo v razmerju, kar ustreza Giddensovem pojmovanju čistega razmerja, ki »je del splošnega prestrukturiranja intimnosti« (Giddens, 2000:64). Čisto razmerje predstavlja novo obliko osebnih odnosov in se »nanaša na situacijo, kjer dva stopita v družabni stik zaradi stika samega, zaradi tistega, kar lahko vsaka oseba dobi iz daljšega druženja z drugo osebo; in ki traja le, če obe strani menita, da je obojestransko zadovoljivo« (Giddens, 2000:64). To razmerje se ne povezuje z zunanjimi razmerami družbenega in ekonomskega sveta in obstaja le samo po sebi; je tip odprtega in reflektivnega razmerja, v katerem igra glavno vlogo medosebna zavezanost; temelji na intimnosti, ki predstavlja drugi obraz zasebnosti ter na medsebojnem zaupanju med partnerjema. Poudariti pa moramo dejstvo, da nastajajo čista razmerja predvsem v seksualnosti, zakonski zvezi ter prijateljstvu in da njihov obstoj povezujemo z ostalimi družbenimi spremenljivkami.

Današnja moderna razmerja, med katere sodi tudi čisto razmerje ne predstavljajo nekega naravnega stanja kot nekoč zakonska zveza, ampak je njihova trajnost vprašljiva. Če partnerja s svojim razmerjem nista zadovoljna, ga lahko tako rekoč kadarkoli končata. V čistem razmerju trajanje zveze samo po sebi nima posebne vrednosti, saj to funkcijo zapolnjuje čustvena intenzivnost razmerja. Dokler ta traja bo zveza za oba partnerja zadovoljujoča in osrečujoča. Ko pa odnos izgubi intenzivnost ter

čustveno in seksualno živahnost, upade želja po trajanju zveze, ki sta se ji partnerja nekoč zavezala. Nekateri kljub temu »životarijo« v zvezi še naprej v upanju, da bo nekoč spet tako, kot je bilo, a večinoma to ne obrodi sadov. Drugi, bolj racionalno razmišljajoči takšno zvezo prekinejo in si poskušajo poiskati novega partnerja. Zaradi nestabilnosti in občutljivosti čustev, s katerimi se soočajo ljudje v modernih zvezah, pogosto prihaja do številnih stisk ter zagat v življenju v dvoje. Ko negativna čustva izpodrinejo pozitivna, nastopi med partnerjema začetek konca njune zveze. Na njiju je, ali bosta sposobna ponovno vzpostaviti prvotno stanje ali pa bo zveza razpadla. To v pogojih negotovosti in pretresov sodobne družbe nikakor ni enostavno in zahteva vrsto odrekaj, prilagajanj, dogovorov, obzirnosti, itd.

Nadalje se spolnost danes razlikuje od tiste v preteklosti po izginjanju spolnih razlik v vedenju partnerjev, kar kaže na postopen odmik od tradicionalnega modela. Sama stališča in pogledi na spolnost so postali precej bolj liberalni in dopuščajo različne variante znotraj polja zasebnosti. Vidik seksualnosti je postal manj rigid, k čemur je pripomogla tudi ločitev seksualnosti od reprodukcije. Zdaj spolnost večinoma predstavlja nekaj lepega in zaželenega, nekaj kar ustreza obema partnerjema. Gre za civilizirano obliko seksualnega vedenja, ki je deloma nastala kot posledica diskusije o seksualni samoopredelitvi in avtonomiji ženske seksualnosti.

Nova koda seksualnosti »poskuša narediti seks prijaznejši, kooperativnejši, komunikativnejši, manj podvržen dominaciji moči in nasilja« (Schmidt, 2003:20). Lahko govorimo o tako imenovani morali pogajanj med partnerji. Seksualno vedenje je bolj kot kdaj koli prej stvar dogovora, kar zahteva od posameznikov precejšnjo sposobnost pogovarjanja in prilagajanja. Treba je znati prisluhniti partnerju, biti tenkočuten ter upoštevati želje in meje drugega, ne le sebe in lastnih interesov. Pričakovanja glede spolnih vlog igrajo pomembno vlogo v vedenju partnerjev in so se v zadnjih dvajsetih letih precej spremenila. K temu je prispevalo precej razširjeno javno mnenje in razna feministična gibanja, kar je pri ljudeh vzbudilo zavest o družbeni diskriminaciji žensk. Tega se danes zavedajo predvsem fantje in mladi moški, ki začenjajo drugače gledati na samo zvezo ter lastno vlogo v njej. Sposobni so krotiti spolne potrebe in jih realizirati večinoma le znotraj ljubečega razmerja. Seks jim ne predstavlja zgolj spolne potešitve, temveč del ljubezni s partnerko. Mnogi med njimi so zavrgli stare koncepte »moškosti« in sprejeli nove kode spolnega vedenja, sprejemljive

za oba spola. To naj bi bilo bolj prijazno, predvidljivo, razumsko in zaupljivo, skratka rezultat prijateljske konverzacije med partnerjema (Schmidt in Klusmann, 1994:510-511).

3.1.1 Od morale dejanj k morali odnosa

Kot je bilo že večkrat omenjeno, je sodobna družba prežeta s spremembami, ki vplivajo na spremenjene pomene na področju medsebojnih odnosov. To je najbolj očitno v sferi odnosov med spoloma, kar niti ni tako nepričakovano, če upoštevamo občutljivost te sfere. Najbolj na zunaj vidni so sicer vplivi iz okolja, a globlje na odnos delujejo relacije in diskusije, ki potekajo med samima partnerjema. Schmidt poudarja dve tendenci, značilni za heteroseksualne odnose v moderni družbi, in sicer:

- moralo vezano na spolnost je zamenjala morala medsebojnega vplivanja oziroma morala pogajanj, s predpostavko, da mora biti spolno vedenje med partnerjema vzajemno upoštevano in spoštovano;
- heteroseksualni odnosi se postopoma deseksualizirajo, medtem ko je svet okoli nas vse bolj seksualiziran (Schmidt, 1995:7).

Nove družbene tendence se vežejo na dokaj kompleksna dogajanja v družbi. Mreže in oblike vsakdanjega življenja so se preoblikovale skladno s širšimi družbenimi spremembami. Bolj ko tradicija izgublja svoj pomen, bolj stopa v ospredje proces individualizacije. Posamezniki si zdaj lahko v veliki meri sami definirajo individualno zasebnost. Ta pa ni popolnoma izolirana, ampak vezana na ožji socialni kontekst. Kljub individualnosti so posamezniki še vedno zavezani določenim družbenim vzorcem, čeprav v okviru samega partnerstva. Tako novo nastala morala postavlja v ospredje spolno vedenje, ki ni nič drugega kot stvar dogovora in privolitve. Kar se ocenjuje ni več vrsta spolnega vedenja oziroma kaj se bo zgodilo, temveč kako se bo zgodilo. To pa vodi k liberalnejši seksualnosti, ki večinoma ne prepoveduje in ne moralizira. Ni torej najbolj pomembno kaj počneš, ampak kako to počneš. Danes ni več glavno vprašanje, ali je nekdo heteroseksualno ali homoseksualno ali biseksualno usmerjen ali ima predzakonske ali zakonske spolne kontakte ali ima spolne odnose zaradi ljubezni do partnerja ali ne, itd. Pomembno je le, da se glede spolnosti in nanjo vezanih detajlov,

primerno dogovorimo. Seks med partnerjema je postal komunikacija, v kateri imata oba načeloma enako vlogo in pravico.

Spremenil se je vsekakor tudi sam družbeni pogled na spolno vedenje. Kar so nekoč imeli za »normalno« spolno vedenje, je zdaj le eden od življenjskih stilov, vezanih na spolnost. To je omogočilo postopno izginotje številnih spolnih perversij, ki so veljale za nesprejemljive. Hkrati je postala javnost bolj kot v preteklosti občutljiva glede razmerij, ki nikakor ne izpolnjujejo pogojev sodobne družbe. Sem sodi predvsem pedofilija, ki je kot oblika spolnosti, pri kateri je neravnovesje moči med odraslim in otrokom izjemno, precej bolj preganjana kakor pred desetletji. Seveda je to s stališča moderne družbe in njenega odnosa do samoodločanja in samoopredelitve normalno in povsem logično.

Odnos med spoloma se je v marsičem spremenil, kar lahko vidimo ne le pri medsebojni intimnosti partnerjev, temveč tudi pri vsakodnevnih opravilih in dogodkih, kot so skrb za gospodinjstvo ter vzgoja otrok. Vse več moških se v razmerah osamosvajanja od sociokulturnih delitev in vnaprej določenih togih razmerij med spoloma čuti dolžne in hkrati pripravljene priskočiti na pomoč svojim partnerkam. Mnogi med njimi so že vzgojeni v sodobnejšem duhu, da delo doma ni samo stvar in skrb žensk, ampak v precejšnji meri tudi moških. Kljub ustvarjanju vse bolj demokratičnih oblik vsakdanjega življenja heteroseksualnih parov pa je realna situacija marsikje še vedno precej toga in usmerjena k tradicionalnim razmerjem, tako v intimnosti kot skrbi za dom in družino. Empirične raziskave namreč kažejo, da je še zmeraj, kljub navidezno ugodnim razmeram moderne družbe, procent družin, v katerih so gospodinjstvo delo, vzgoja otrok in delo za zaslužek pravično razdeljeni, zelo majhen.

Hitre družbene spremembe prinašajo torej specifični tip bolj intenzivnih odnosov v vsakdanjem intimnem življenju posameznikov, ki ruši neenakosti med moškimi in ženskami. Številne diskusije glede odnosa med spoloma in spolnega nasilja so pomagale oziroma pripomogle k temu, da smo postali občutljivi na vidike seksa, ki kažejo na izkoriščanje in zatiranje. Hkrati smo uspeli izboljšati in racionalizirati konverzacijo glede spolnosti med enakovrednima partnerjema. K temu je bistveno prispevala novo predpisana moralna koda. »Moški so začeli izgubljati svoje stare privilegije, vloge in običajne pravice, ženske pa so se odrekle svoji sokrivdi v vzdrževanju stare hierarhije« (Schmidt, 1995:17). Ravno zaradi tega poteka igra med

moškimi in žensko danes drugače kot včasih, ko so bile spolne vloge kolikor toliko jasne. Vpeti v tradicionalne vzorce so se moški in ženske obnašali tako, kot je od njih pričakovala okolica in posamezniki v njej. S tem ko so ženske dosegle emancipacijo, so prodrle na področje tradicionalno moške moči, postale v njej uspešne in na glavo obrnile marsikatero staro pravilo obnašanja. Področje, ki so ga moški še pred stoletjem monopolno obvladali, morajo zdaj deliti z ženskami, medtem ko večini moških prodor v področje nadziranja medosebnih, čustvenih odnosov ni uspel. Ženske so svoj položaj močno okrepile, to pa ne velja za moške, saj so ga precej izgubili. Ta situacija je lahko neprijetna, ker potegne za seboj vrsto negotovosti, ki se kažejo predvsem v odnosih z ženskami.

Novodobni moški so vse bolj ranljivi, negotovi in muhasti, ženske pa vse bolj odgovorne tako do sebe kot do drugih. Močne ženske si želijo ob sebi enakovredne partnerje, ki bi jih »zadovoljevali« na ravni medosebnih, ljubezenskih in seksualnih odnosov. Po drugi strani pa ženske vseeno hrepenijo po občutljivih, čustvenih in družinskih partnerjih. Kaj torej izbrati oziroma kateremu posplošenemu tipu moškega se pustiti ujeti? Ali na videz mačističnemu moškemu, ki deluje na podlagi svoje tradicionalno privzgojene vloge in pri katerem lahko računamo s celostno situacijo ali na videz neškodljivemu moškemu, ki lastno negotovost in strah pred globljimi vezmi skriva za krinko razumevajočega moškega. Izbira je težka predvsem pa stvar individualne izbire vsake posameznice. Navidezni enakosti med spoloma gre pripisati stanja zmedenosti in negotovosti pri iskanju ustreznega partnerja ter ustvarjanju globokega, sproščenega in zadovoljujočega odnosa.

Dandanes so glavne kvalitete ljubečega heteroseksualnega partnerstva spolno zadovoljstvo, obojestranski interes za seks ter erotične izkušnje iz preteklosti. A dlje kot odnos traja, večja je verjetnost, da bodo te kvalitete, ki poglobljajo razmerje, obledele in izgubile prvotno vrednost. Da bi se temu izognili moramo preusmeriti lastne prioritete glede spolnosti na iskanje intimnosti s partnerjem, ki velja za temelj modernega razmerja. Na tem mestu ni več najbolj pomembno stremenje k seksualni sreči, temveč zaupanje, medsebojna obveza, čustvena izmenjava in razkritje, skupna preteklost (Schmidt, 1998a:229-230).

Mogoče niti ne preseneča dejstvo, da postaja svet heteroseksualno usmerjenih parov vse bolj seksualno neaktiven in dolgočasen. Mnogi pari se pritožujejo nad pomanjkanjem želje po spolnosti ter po nasploh mračnem in pustem spolnem življenju. Pomanjkanje spolnega apetita je po mnenju Schmidta (1993) verjetno le vrh erotične ledene gore. V času, ko je okolje, v katerem živimo popolnoma seksualizirano, je naše seksualno življenje vse bolj deseksualizirano. Več kot očitno je torej neskladje med človeškimi deseksualiziranimi življenji na eni ter zunanjim, s seksualnimi stimulansi prežetim svetom na drugi strani. »Giblujemo se v neskončni množini seksa brez občutkov nekoč znanih kot seksualno poželenje, brez izpostavljanja nevarnosti našega čuta za spodobnost in brez nekega očitnega boja zoper skušnjavo« (Dannecker v Schmidt, 1998a:231). Vsa okolica na čelu z mediji nam ponuja seks in gola telesa na vsakem koraku, zaradi česar postajamo spolno hladni in ohromeli. Obenem pa dela sproščena uporaba številnih seksualnih stimulansov svet kljub vsemu lepši in prijaznejši.

Mladi fantje danes z velikim zanimanjem gledajo neposredne seksualne prizore bodisi po televiziji, v kinu ali na videu, medtem ko bi njihove očete v mladosti to privedlo do spolnega razburjenja in zmede. Zaradi močne seksualizacije sodobne družbe se gleda na tovrstne stvari kot na nekaj normalnega, skoraj običajnega. Na tem mestu gre omeniti še zanimivo teorijo o seksualizaciji okolja, ki jo je postavil sociolog Gagnon, po kateri obstajata dva svetova: seksualni svet simbolov iz seksualnega okolja in svet našega lastnega seksualnega življenja. Ta svetova nimata med seboj veliko stičišč, saj si večina posameznikov ne želi, da bi bilo njihovo vsakdanje seksualno življenje podobno tistemu v simbolnem svetu in so zadovoljni, da ostaja tako kot je, čeprav pogosto rutinsko in ne preveč razburljivo. Ko pa so naveličani vsakdanjega sveta se kot večni popotniki zatečejo v simbolni svet seksualnosti, ki zadovolji njihove potrebe po gledanju, uživanju in rahlemu vznemirjenju. Enako neobremenjeni se kasneje spet vrnejo v svoj svet (Schmidt, 2003:21).

3.1.2 Spolnost in nanjo vezana razmerja

»Stališče, da je za naše razumevanje in vrednotenje seksa najpomembnejše dejstvo to, da omogoča prokreiranje in da je, skladno s tem, njegovo pravo mesto v zakonski zvezi,

danes ni več splošno sprejeto. Toda vsaj v diskurzu o seksu, če ne tudi v seksualni praksi na Zahodu, je to stališče vladalo skoraj dve tisočletji. Tudi kadar so ga problematizirali, je ohranilo svoj osrednji pomen, saj je služilo kot izhodiščna točka v razpravah o seksu. In čeprav danes nima takega vpliva, kot ga je imelo nekdanj, je še zmeraj ena glavnih razlag o naravi in vrednosti seksualnosti, kar jih imamo» (Primorac, 2002:23).

Od srednjega veka dalje, ko je krščanstvo zaznamovalo človeško seksualnost, se je seks omejevalo na »heteroseksualni genitalni spolni odnos v monogamni zakonski zvezi« (Primorac, 2002:17). Tudi kasneje so prevladovali podobni konvencionalni moralni sklepi, ki so »upravičevali institucijo monogamne zakonske zveze kot edini legitimni okvir seksualne dejavnosti« (Primorac, 2002:17). Danes v postmodernej družbi se je pogled na spolnost in zakonsko zvezo precej spremenil, liberaliziral. Seksualna revolucija v 60-ih je med drugim pripomogla tudi k osvoboditvi spolnosti od spon zakonske zveze. Seksualnost se je tako postopoma deinstitutionalizirala in izgubila prej dolgo časa edino sprejemljivo tradicionalno razmišljanje o povezavi med zakonsko zvezo in seksom. Ta je postal eden od užitkov, ki si jih partnerja lahko nudita in ne več strogo odmerjena zakonska dolžnost kot nekoč. Spreminjanje družbenih norm, vezanih na seksualnost je v marsikaterem pogledu osvobodilo posameznike od togih družbenih regulacij. Kar je bilo v preteklosti nesprejemljivo, je v današnjem času že popolnoma normalno, samoumevno.

Kljub navidezni ustaljenosti je naše vsakdanje življenje (pre)polno nasprotij. To je razvidno navsezadnje tudi iz poskusov interpretiranja pomembnosti zakonske zveze in družine. Na eni strani imamo na razpolago podatke, ki kažejo na upad števila zakonskih zvez in posledično na izgubo pomembnosti družine. Če pa pogledamo bolj natančno, obstaja veliko indikatorjev o tem, da igrata zakonsko in družinsko življenje še vedno zelo signifikantno vlogo v življenjskem poteku posameznikov. Lahko pa z gotovostjo trdimo, da se posledice družbenega spreminjanja izrazito kažejo tudi v sferi zakonske zveze in družine. Klasična nuklearna družina je vedno bolj redka, na njeno mesto pa stopajo novi modeli postmoderne družine, ki so prežeti z raznolikostjo, kompleksnostjo in spremenljivostjo. Novost družinskega življenja je, da mora, če želi preživeti in še naprej opravljati svoje funkcije, sprejeti načelo spreminjanja in pluraliziranja. Spremenili so se tudi načini družinskega življenja, ki je postalo bolj fluidno in se

vseskozi spreminja. Vsakdo si lahko ustvari in organizira lastno družinsko življenje, takšno kot mu ustreza.

Naraščanje števila razvez zakonskih zvez, upadanje števila sklenitev zakonskih zvez ter zmanjšanje stopnje rodnosti sicer kažejo na rušenje tradicionalnih družinskih vzorcev, a to ne pomeni nujno tudi razkroja družbenega pomena družine. Celo nasprotno, lahko jih razumemo kot odraz pomembnosti družinskega življenja, saj se razvezane družine pogosto reorganizirajo, si ustvarijo nova družinska razmerja in hkrati ostanejo v stikih z družino »od prej«. Nekateri se zavestno odločajo za samsko življenje po razvezi, kar veča število enostarševskih družin. Zakonska zveza nekako izgublja svoj pomen, kajti vse več parov živi neporočenih, v kohabitaciji kot novi obliki družinskega življenja. Posameznikom postaja bolj pomembno družinsko življenje kot tako ter varnost in zaupanje, ki ga s seboj prinaša, ne pa toliko njegova formalna potrditev (Švab, 2001:177-179).

Nekoč so imeli zakonsko zvezo za naravno stanje, katere trajnost je bila samoumevna, medtem ko so današnja razmerja kompleksnejša. Psihologi poudarjajo obstoj dveh različnih vrst zvez. Prva je nekakšna fuzija oziroma zlitje dveh oseb, ki vse počneta skupaj, imata enake interese in želje ter delita iste občutke. Druga pa je diferencirana zveza, kjer sta si partnerja različna. Takšen tip zveze poudarja samostojni osebnosti, ki imata sicer nekaj skupnega, a želita ostati individuuma in ima z vidika obeh partnerjev boljše možnosti za dolgotrajnost. Tudi spolnost v teh zvezah je živahnejša, saj imata partnerja v zvezi dovolj prostora, da lahko uživata drug ob drugem ter si želita medsebojne bližine dosti bolj, kot če bi nenehno tičala skupaj.

Vendar pa kljub svobodi, ki jo ta zveza omogoča, partnerja v njej nujno izgubita del avtonomije zaradi obzirnosti, ki jo čutita drug do drugega. Pogosto je prevelika izguba avtonomije v zvezi vzrok za njen propad (Schmidt, 2003:21). Ujetost enega od partnerjev v odnosu vsekakor pripomore k občutku omejenosti in utesnjenosti, kar lahko kmalu privede do tega, da gre par narazen. Drugi pomemben vzrok za razpad zveze med heteroseksualnimi partnerji je varanje, do katerega pride takrat, ko eden od partnerjev začuti, da je njegova zveza ogrožena in začne vanjo dvomiti. Danes je veliko ljudi sicer precej zvestih, njihova seksualna moč pa je po večini usmerjena v stalne zveze. Heteroseksualna populacija se obnaša kar zrelo, saj ima večina dolgotrajnejša in

stalnejša razmerja. Čeprav menjujejo partnerje pogosteje kot so jih njihovi predniki, še vedno ne zamenjajo v svojem življenjskem poteku prav veliko partnerjev. Mogoče je glavni vzrok za pogostejše »skakanje« iz ene zveze v drugo naraščanje zahtev pri partnerjih, ki so postali neodvisni in težijo k samoizpolnitvi, lastnemu zadovoljstvu. Kot kažejo statistike, postajajo ljudje v partnerstvih vedno bolj nepotrpežljivi in vedno manj pripravljeni sklepati kompromise, kar je morda logična posledica nenadnega družbenega prehoda od socialistične kolektivnosti k kapitalistični individualnosti.

»Moderni« moški vse bolj vključujejo seksualnost v svojo stalno zvezo in imajo spolne odnose večinoma le z osebo, ki jo spoštujejo in nanjo gledajo kot na potencialno bodočo partnerko. To stanje lahko razumemo tudi kot rezultat številnih družbeno pogojenih dejavnikov, saj razmerja so in so vedno bila udejanjanja aktualnih odnosov v družbi. V času, ko je treba veliko delati, vzdrževati mnoge socialne stike in si pridobivati zadovoljiv življenjski standard, je postalo prešuštvovanje preveč naporno. Hkrati pa je danes spolnost vse bolj last posameznikov in kot taka sredstvo za vzpostavljanje vezi s partnerji na temelju intimnosti. Globoka intimnost je temelj modernega razmerja in nanjo se vežejo tako čustvena bližina in izmenjava čustev kot predanost, podpora, razumevanje, itd. Vse to zahteva zaradi svoje zapletenosti »celega« človeka in njegovo sposobnost vzdrževanja seksualne ekskluzivnosti v odnosu (Schmidt, 2003:20-21). Ta pa je, po mnenju Bozona, bolj stvar osebnega vrednotenja situacije in same preteklosti para kot zunanjih neodvisnih spremenljivk oziroma univerzalnih družbenih pričakovanj (Bozon, 2001:14).

3.2 Intimnost in ljubezen v pozni moderni

Čustva imajo zelo pomembno vlogo v številnih procesih in trendih, ki se odvijajo v razvitih modernih družbah. Predvsem zahodne družbe je zajelo vsesplošno navdušenje nad emocionalnim življenjem posameznikov. Zato ni nič presenetljivega, da se pojma intimnost in ljubezen v najrazličnejših oblikah in vsebinah pojavljata tako rekoč na vsakem koraku ter dobivata vodilno mesto v vsakdanjem življenju ljudi. Seveda pa je razumevanje obeh pojmov vezano na širši družbeno-kulturni proces. Tako intimnost kot ljubezen doživljamo vselej v nekem kulturnem prostoru in določenem družbenem

kontekstu. Izkušnje in vedenje posameznikov, vpetih v sfero intimnosti in ljubezni, zato niso naključne ali biološko pogojene, temveč so »kulturni fenomen oziroma življenjska večšina, ki to postane s pomočjo sistema pomenov, besednjaka ter norm in reprezentacij, ki jih razvije kultura« (Šadl, 2000a:61). Kulturne reprezentacije nas usposobijo za čustvovanje na način, da nam pokažejo, kaj je ljubezen, kaj intimnost, kako ljubiti, kako biti intimen, itd. Poleg kulture omogoča ljubezen in intimnost še družbena organizacija, ki je odsev širšega družbeno aktualnega konteksta. Ekonomski, politični in intelektualni dogodki v veliki meri krojijo emocionalno življenje ljudi. Ravno zaradi omenjenih vplivov družbe je mogoče pojasniti številne transformacije na področju ljubezni, intimnosti in seksualnosti.

Zaradi kompleksnosti pojmov ljubezen in intimnost je naloga postavljanja definicij precej zapletena. Vedno večji poudarek na teh področjih življenja posameznikov in njihova osamosvojitve od širših družbenih spremenljivk nas usmerja k podrobnemu analiziranju in raziskovanju. Medtem ko je bila sfera zasebnosti še pred nekaj desetletji potisnjena na rob družboslovnega proučevanja, z izjemo Simmla, ki je utemeljil sociološko razumevanje čustev, je danes predpostavka o čustvih splošno sprejeta med številnimi družboslovci kot historična kategorija. »Spremembe emocionalnih stilov ali vsaj posameznih čustev ter odnos med temi spremembami in drugimi aspekti zgodovinskega obdobja so v zadnjih dekadah pridobili sloves spoštovane sociološke in zgodovinske topike« (Stearns, Elias v Šadl, 1997:162). Čustva in delovanje, osnovano na čustvih, razumemo v kontekstu ostalih vidikov družbenega življenja, upoštevajoč kulturo in družbene strukture. V konstruiranju čustev igra bistven pomen interpretacija družbeno-strukturalnih pogojev in kulturnih vzorcev, s pomočjo katere zaznavamo in dojemamo čustva kot izkustva.

V novejšem času je prišlo do vidnih zasukov na področju sociologije čustev, ki je začela kazati interes za človeško subjektiviteto in identiteto, spolnost in človeško telo, ljubezen, itd. Povečano zanimanje za emocionalno sfero gre razumeti tudi kot odraz spremenjene vloge čustev, ki se manifestira v sodobnem svetu. Zaupanje v ljubezen in intimnost kot vse bolj pomembna elementa zasebnega življenja, se kaže skozi različne kulturne reprezentacije, med katerimi izstopajo popularna literatura za samopomoč in svetovalni priročniki s področja emocionalnega življenja, institucionalne oblike bedenja nad čustvi kot so terapije in svetovanja, televizijski programi z nadaljevankami, filmi,

dramami, »soap operami« in različnimi psihološko usmerjenimi »talk showi«, diskurzi o čustvenih težavah v raznih revijah in na spletnih straneh. Tudi spolnost postaja vse bolj individualna izbira vsakega posameznika in bolj kot ne del življenjskega sloga in del strukture refleksivnega jaza.

Ljubezen in intimnost so se ščasoma aktualizirale in dobile drugačen pomen in vrednost ter s tem vrsto novih definicij, ki so postale še bolj izmuzljive. Sočasno z intenzivnostjo poudarjanja pomenov intimnih oziroma zasebnih odnosov med partnerji prihaja do prezasičenosti tako s strani prej omenjenih »vodnikov« skozi življenja posameznikov kot s strani družbenih teorij in praks, ki so rezultat intenzivnih družbenih sprememb. Naloga posameznikov je danes, bolj kot kdaj koli prej, izbrati individualne definicije za ljubezen, intimnost in spolnost, ki se običajno prepletajo in če so izpolnjene glede na pričakovanja, vodijo k samoizpolnitvi in osmislitvi življenja. Kaj pomeni ljubezen, kako naj se obnašamo, ko gre za spolnost in v kakšni meri naj bomo intimni, zahteva individualne presoje in nova oblikovanja ljubezenskega in seksualnega življenja. Komponente zasebnosti so vse bolj nekaj, kar posamezniki verjamejo, da je in vse bolj nekaj, kar rezultira iz subjektivnih interpretacij ter medsebojnega usklajevanja in pogajanj. To pa pripelje do obsežnih diferenciacij in pluralizacij praks moderne zasebnosti (Šadl, 2000a:61). Ljubezen, intimnost in spolnost so danes nepogrešljive komponente osebnih odnosov, a zaradi lažjega razumevanja bom poskušala v nadaljevanju na grobo predstaviti nekaj definicij, ki so se pojavljale v preteklosti in kažejo na razvoj zasebnosti skozi zgodovinski pregled.

Glede na osebo, na katero se ljubezen nanaša, razlikujemo več vrst ljubezni, in sicer: ljubezen do partnerja, ljubezen do staršev in ostalih sorodnikov, bratska ljubezen, otroška ljubezen, itd. Kot najpopolnejšo in najmočnejšo ljubezen med dvema partnerjema pa štejemo spolno ljubezen, za katero naj bi veljala obojestranska ljubezen z medsebojno intimnostjo, spoštovanjem in zaupanjem. Ljubezen je med nami že od nekdaj, le njen pomen in vloga v družbi se spreminjata. Čeprav je skoraj nemogoče podati objektivno definicijo ljubezni, lahko povzamemo nekaj zamisli in konceptov strokovnjakov, ki so se in se še ukvarjajo z njenim bistvom. Po Košičku je ljubezen »tista sila v nas, ki nas spodbuja, da se dajemo partnerju z vsemi svojimi sposobnostmi in možnostmi – čustvenimi, razumskimi in spolnimi« (Košiček, 1978:60). Popolnoma drugače je razumel ljubezen Freud, ki jo je označil za »ciljno zavrto seksualnost«

(Freud v Tysoe, 1997:17). Tudi Malinovski je podal bolj negativno kot pozitivno definicijo ljubezni, in sicer je prepričan, da je ljubezen za vse prebivalce tega sveta »strast, ki bolj ali manj muči telo in duha ter nas pripelje v številne slepe ulice, škandale ali tragedije; redkeje pa razsvetli življenje in odpre srce, da prekipeva od radosti« (Malinovski v Giddens, 2000:43).

Kljub pestrosti definicij, ki se tako ali drugače nanašajo na pojem ljubezni in dejstvu, da je ljubezen med nami že zelo dolgo, si ne moremo izoblikovati enotne predstave o tem, kaj sploh je ljubezen. Lahko pa nekako povzamemo, da je ljubezen »dosežek človeka, njegovo/njeno darilo samemu sebi in njej/njemu« (Šadl, 2000/b:198) in ne le naključno stanje, v katerem se mimogrede znajdemo. Ljubezen vključuje tako čustva kakor razum in tudi odnos in način obnašanja. To je potrdila tudi Sternbergova teorija trikotnika, ki je razčlenila tri sestavine ljubezni do partnerja, in sicer intimnost, strast ter predanost in da ljubezen nikakor ni le stvar čustev. »Učiti se ljubezni pomeni učiti se, kako ljubezen oblikovati, da postane medsebojni odnos globlji, zrelejši in plodnejši« (Bovet, 1977:69), kar seveda še zdaleč ni enostavno in zahteva številna prilagajanja, odrekanja ter potrpežljivosti s strani obeh partnerjev.

Tako kot se je spreminjal pomen pojma ljubezen, tako se je skozi čas spreminjal tudi pojem intimnosti in intimnih odnosov. Le-ti so v prvi vrsti zasnovani na spolni ljubezni. Tudi Košiček definira intimnost v povezavi s spolnim življenjem kot »obnašanje dveh ljudi brez čustvenih zavor, s polnim zaupanjem, iskrenostjo, zvestobo, zaupljivostjo, na način, ki se izraža tudi z vzajemnim predajanjem, brez omejitev sramežljivosti ali gnusa« (Košiček, 1976:68). Vendar pa se intimnost ne navezuje le na spolno ljubezen, ampak je prisotna tudi med starši in otroci, med prijatelji, med sorodniki.

Intimni odnosi predstavljajo »izvor večine centralnih dogodkov vsakdanjega življenja. To so odnosi, v katere ljudje vložimo tudi največ energije, pozornosti, napora za to, da jih vzpostavimo in ohranimo, če so nam v prid, ali pa energije in napora zato, da jih spremenimo ali se jih rešimo, kadar zaidejo v krizo« (Ule, 1993:65). Intimnost, ki vključuje posebno bližino dveh ljudi in njuno medsebojno simpatijo, obenem pa že prej nakazano skrb, se ravna po načelu soodvisnosti in vzajemnosti. Medtem ko poudarja prva medsebojno prepletenost in povezanost dejanj med partnerjema, pa je druga višja stopnja in poudarja, da morata oba partnerja vlagati v odnos enako mero angažiranosti.

Kot vsak odnos, se tudi intimen odnos razvija postopoma, skozi faze. Od ničelne ravni, ko ni nobenega stika med partnerji, prek enostranskega zaznavanja ter površnega stika do zadnje ravni, ko gre za obojestransko interakcijo med partnerji (Ule, 1993:99-100).

»Intimnost je zlasti stvar čustvene komunikacije z drugim in s seboj v kontekstu medsebojne enakosti« (Giddens, 2000:136). Intimnost za Giddensa »pomeni, da posameznik odkrije čustva in dejanja, ki jih verjetno ne bi izpostavil pogledu širše javnosti« (Giddens, 2000:142). Gre za neke vrste samorazkritje, ki pa mora biti v odnosu med partnerjema vedno obojestransko in obenem uravnovešeno. Hkrati vključuje intimnost tudi neko vrsto vednosti o drugem in želje, ki se povezujejo s tem drugim. V intimnem razmerju se »razvijejo posebne možnosti za to, da spoštujemo cilje in želje drugega ter jih delimo z njim« (O'Neill v Primorac, 2002:210).

3.2.1 Intimizacija zasebnega življenja

»Zanimanje za analizo intimnosti znotraj znanstvenih diskurzov kaže, da tudi v realnosti vsakdanjega življenja očitno prihaja do aktualizacije intimnosti oziroma do intenziviranja njenih pomenov« (Švab, 2001:155). Postmoderna družba se intenzivno ukvarja s transformacijami pomenov intimnosti in z novimi trendi, ki preoblikujejo zasebnost in intimnost. Nove oblike in vsebine intimnih odnosov vplivajo na vsakdanje življenje posameznikov, ki postajajo vse bolj sposobni »čustveno« živeti. Vzajemno odkrivanje čustev in razkrivanje notranjih misli je dobilo danes posebno mesto v posameznikovih primarnih odnosih. Trenutno najbolj aktualni tip intimnosti, ki ga Jamieson imenuje »odkrita intimnost« (Jamieson, 1998) se nanaša na zgoraj omenjena vedenja, poleg tega pa vključuje še ljubezen in naklonjenost do druge osebe, ki ti je blizu. Seveda je ta oblika intimnosti bliže idealnemu tipu razmerja kot sami realnosti. Intimni odnos lahko obstaja in funkcionira tudi brez odkrite intimnosti, brez samoizpovedi, a ob vzajemnem zavedanju medsebojne povezanosti in vrednosti, ki jo partnerja čutita drug do drugega.

Preobrazba zasebnosti in intimnosti je intenziven proces, povezan s širšimi družbenimi spremembami. Povečanje avtonomije posameznikov je vsekakor pripomoglo k

samodefiniranju individualne zasebnosti in k postavljanju jasnih meja znotraj razmerja. Družbeni akterji so sami primorani odločati o svoji zasebnosti in o tem kaj bodo počeli s svojim intimnim življenjem v prihodnosti. Poleg tega se spreminja tudi narava zasebnih odnosov. Te še vedno usmerja načelo zavezanosti, ki pa se je zasukalo v smislu, da sedaj pričakuje od ljudi vsakodnevna pogajanja in sposobnost fleksibilnega delovanja. Za vzdrževanje intimnosti so pomembne jasno postavljene meje znotraj razmerja, saj intimnost »ne pomeni, da te drugi vsrka, temveč da poznamo njegove značilnosti in mu dajemo na razpolago svoje« (Giddens, 2000:99). Če se hočemo odpreti drugemu moramo postaviti svoje osebne meje, ker komunikacija z drugim ne pomeni, da živimo brez zasebnih misli. To zahteva od nas precejšnjo mero odprtosti in hkrati obzirnosti, tolerantnosti. Intimno razmerje teži k ravnovesju in medsebojnemu dogovarjanju v odnosu, od posameznikov pričakuje sposobnost pogajanja in sprejemanja kompromisov ter spoštovanje identitete drugega. Poleg tega pa je individualistično usmerjeno v smislu, da ima v intimnosti prednost lasten razvoj. To navidezno nasprotje lahko utemeljemo s kompleksnostjo sodobne družbe in razmerij v njej, saj imajo zunanji družbeni dejavniki še vedno precej pomembno težo pri vzpostavljanju zasebnih oziroma intimnih odnosov.

Proces individualizacije je zajel tudi področje ljubezni, ki postaja v tem hladnem in kaotičnem zunanjem svetu vse bolj relevantna. Predstavlja nekakšno vez med javnim in zasebnim, med neosebnim in osebnim. Posamezniki imajo možnost, da sami »krojijo« svoje ljubezensko življenje, ki se je osvobodilo preteklih rigidnih norm, vrednot in prepričanj. Ljubezen je bolj kot kdaj koli prej stvar subjektivne presoje posameznikov in vzajemnih usklajevanj ter pogajanj. Vse to je vodilo v diferenciacijo in pluralizacijo modernih oblik ljubezni. Ljubezen je postala cenjena dobrina, h kateri stremijo dejansko vsi, saj osmišlja in izpolnjuje slehernega posameznika. Spremenjen odnos moderne družbe do pojma ljubezni je privedel do preobrata. Danes ljubezen ni le temelj moderne zveze dveh partnerjev, ampak ena glavnih človeških vrednot in potreb ter kot taka vir sreče in zadovoljstva v zakonskem in družinskem življenju. »Prava« ljubezen človeka bogati in morebiti zapolnjuje njegove primanjkljaje na drugih področjih življenja.

Sklenemo lahko, da pomembnost ljubezni in njenega izražanja v partnerskih razmerjih narašča ter vse bolj postaja središče našega vsakdanjega življenja. Mogoče se spreminjamo v večne »iskalce ljubezni (samega sebe, svoje notranje biti)« (Šadl,

2000b:191) ravno zaradi brezosebnosti in utirjenosti življenja v vnaprej izdelane vzorce na eni ter zaradi negotovosti moderne družbe na drugi strani. Ljubezen kot čustvo vseh čustev nam na nek način omogoča odkrivanje samega sebe s pomočjo ljubečega partnerja, obenem pa nam nudi varnost in zavetje pred zunanjim, javnim svetom.

Ob vsem tem povečevanju ljubezni ne smemo prezreti dejstva, da je lahko ljubezen, ko mine tisto prvotno čustvo zaljubljenosti, zelo realna. Večna ljubezen je le romantični ideal, ki s trajanjem zveze izgublja svojo vrednost. Ljubezen v dolgotrajnih zvezah zahteva od posameznikov potrebo po zavestnem trudu in krepitvi medsebojnega odnosa, kar je zlasti pomembno takrat, ko izgineta strast in romanca. Ponovna intimizacija in oživitev odnosa sta sicer mogoča, vendar se ne smemo slepiti z iluzijami in zgrešenimi predstavami oziroma pričakovanji o ponovni vzpostavitvi ravno takega odnosa, kot smo ga imeli nekoč. Na tem mestu je bolje sprejeti nov, alternativni odnos, ki vključuje tako stiske in zagate kakor tudi zahteve po potrpežljivosti, strpnosti, stalnih pogovorih in pogajanjih. Ljubezen je na začetku res intenzivna sila in ekstatično čustvo, neodvisno od volje in nadzora posameznikov, a postane pozneje v zvezi predvsem produkt našega delovanja in zavestnega prizadevanja. Ljubezen postane delo, ki zahteva obilico truda, samoomejevanja, potrpežljivosti, odgovornosti, itd. Dolgotrajne zveze so v večini primerov rezultat dolgotrajnega dela na področju ljubezni, spoštovanja sebe in drugega ter upoštevanja drugih zunanjih dejavnikov (Šadl, 2000b:198-199).

Ljubezen je torej delno kulturni proizvod, ki se ga posamezniki učijo preko medijev ter preko neposrednih izkušenj preteklih generacij. Upoštevanje nasvetov jim sicer pomaga izoblikovati predstavo o ljubezni, vendar pa glavno odgovornost nosijo sami. Nihče drug ni »lastnik« njihovega ljubezenskega življenja in ni dolžan skrbeti zanj. Soočeni z novimi vprašanji, na katera nimajo odgovora in z novimi nalogami, za katere niso usposobljeni, iščejo pomoč, saj narašča njihova negotovost in nemoč. Tu nastopi tako imenovani »supermarket filozofij« (Šadl, 2000), ki s svojo bogato ponudbo pomaga pri razumevanju in organizaciji ljubezenskega življenja posameznikov. V procesu socializacije čustev igrajo pomembno vlogo tudi številne institucije in posamezniki, ki skrbijo za ekspertno širjenje in izvajanje obsežnega znanja o čustvih. Posamezniki, zavedajoč se lastnih čustev, se vedno pogosteje zatekajo k terapevtom, svetovalcem in psihologom, v upanju, da bodo dobili ustrezne informacije in nasvete, ki jim bodo pomagali v zasebnem, intimnem življenju. Vse bolj narašča torej odvisnost

posameznikov in skupin od »visoko specializiranega znanja ekspertnih sistemov« (Šadl, 1997:169).

Novo nastali družbeni in ekonomski pogoji življenja prinašajo s seboj številne negotovosti, napetosti in konflikte, kar se odraža tudi v zasebnosti vsakdanjega življenja. Posamezniki se pri oblikovanju lastnega partnerskega življenja vse bolj zatekajo k množičnim medijem, zlasti k raznim kontaktnim oddajam in priročnikom v upanju, da jim bodo pomagali z nasveti in razlagami, bodisi vzpostaviti »idealno« razmerje bodisi obnoviti že trajajoč odnos. Zanimivo je v kako velikem obsegu se posamezniki v času, ko je vsakdanjost prežeta z normativnimi strukturami in aspiracijami, usmerjajo k iskanju odgovorov na vrsto zapletenih vprašanj. To pravzaprav sploh ni presenetljivo, saj so individuumi danes razpeti med raznovrstnimi družbenimi pričakovanji in normativi, obenem pa osvobojeni tradicionalnih smernic. Nihče več jih ne usmerja, zato si morajo sami poiskati odgovore na vprašanja, vezana na intimno življenje. Ob iskanju lastne identitete in odgovorov, ki se nanašajo na ljubezensko življenje, posamezniki pogosto naletijo na težave, ki so rezultat kompleksnih družbenih dejavnikov. Ljubezen in z njo povezana čustva postajajo vse bolj izmuzljiva in neulovljiva, nestanovitna in negotova, kar je odraz precej težkih in pogosto nerazrešljivih protislovnih odnosov, ki jih pogojuje in zahteva sodobni družbeni svet. Obenem pa je dandanes ljubezen »težja, bolj zapletena, bolj boleča kot kdajkoli prej tudi zato, ker se v modernih družbah v glavnem opira zgolj na čustva in na osebo, na katero so ta usmerjena« (Šadl, 2000c:382). Konstrukcija ljubezni in nanjo vezanih odnosov je vedno tako družbena kot individualna in poteka v dialektiki med objektivnimi in subjektivnimi določitvami posameznikovega delovanja. Kljub temu se v moderni družbi večja moč subjektivnih interpretacij, zaradi česar posamezniki, upoštevajoč kulturno posredovane pomene in družbene situacije, oblikujejo svoje realno ljubezensko in intimno življenje.

3.2.2 Demokratizacija osebnega življenja

Giddens meni, da je danes demokratizacija zasebne sfere »implicitna značilnost vsega osebnega življenja pod zaščito čistega razmerja« (Giddens, 2000:185). Nanaša se

predvsem na zasebno področje, zato tudi ni tako viden proces, medtem ko je demokratizacija v javni sferi razkrita širšemu občinstvu. Moderna demokracija naj bi zagotavljala v osnovi enake in svobodne odnose med posamezniki ter težila k vse večji avtonomiji vsakega individuuma. Demokracija kot taka omogoča posameznikom, da nemoteno določajo in uravnavajo pogoje za svoje medsebojno delovanje. Sami lahko presojujejo, izbirajo in odločajo o različnih možnih dogodkih in situacijah ter s tem tudi o sebi in svojem vsakdanjem zasebnem oziroma intimnem življenju. Demokratično delovanje pomeni, da imajo posamezniki pravico do pogajanj in doseganja medsebojnih kompromisov, kar zahteva pluralizem in ustrezno čustveno izobrazbo. Le s širjenjem spoznavnih horizontov so posamezniki sposobni sprejemati družbene raznolikosti in usmerjati svoja čustva v pravo, pozitivno smer (Giddens, 2000:186-188).

Intimno oziroma zasebno življenje je prežeto s spremembami, ki si prizadevajo za izpolnitev večine demokratičnih kvalitete. Ena glavnih je vzpostavitev avtonomije, ki omogoča uspešno realizacijo »refleksivnega projekta jaza« (Giddens, 2000), kot predpogoja za enakovredno vzpostavljanje razmerja z drugimi posamezniki. Šele takrat, ko je ta pogoj izpolnjen, lahko računamo na demokratični red, v tem primeru tudi emocionalni red. Avtonomija pri posamezniku poudarja njegovo sposobnost obravnavanja drugih kot sebi enakih ali celo boljših, ne da bi se pri tem čutil ogroženega. Če je posameznik avtonomen, nima problemov s postavljanjem osebnih meja v razmerju, ki mu pomagajo pri njegovem vzpostavljanju in ohranjanju. Ljudje, ki niso sposobni upravljati z lastnimi čustvi in obenem s čustvi drugih ljudi, velikokrat zapadejo v soodvisnost ali kako drugo obliko »obratne refleksivnosti« (Giddens, 2000).

Čisto razmerje kot nova oblika idealnotipskega odnosa se nanaša na razmere, v katerih posamezniki vstopajo v takšne in drugačne odnose in razmerja zavoljo njih samih oziroma zavoljo tega, kar lahko s tem odnosom in razmerjem pridobijo. Danes so se posamezniki v odnosu vse bolj pripravljani drug drugemu razkriti, pokazati svoja čustva ter o njih diskutirati in jih podrobno analizirati. Pri tem morajo biti vsekakor pripravljani spoštovati partnerja, njegovo mnenje, stališča in pričakovanja, saj le skupek vsega naštetega omogoča »normalno« razmerje. V kolikor eden od partnerjev preveč odstopa od teženj po izenačevanju moči v odnosu, bodisi ker se partnerju noče razkriti bodisi ker noče sodelovati pri določanju pogojev za življenje v razmerju, bo to razmerje prej ali slej razpadlo. V času, ko prevladujejo dokaj enakopravni emocionalni odnosi in

izmenjave med heteroseksualnimi partnerji prihaja bolj kot kdajkoli prej do čustvenih težav in konfliktov na področju čustev, ki pa jih posamezniki običajno uspešno obvladujejo. Povečana zavest o čustvih je pripomogla ne samo k večji svobodi emocionalnega izražanja, ampak tudi k sposobnosti vzajemnega reševanja emocionalnih zapletov in negotovosti. Tako imenovana demokratizacija čustev je postala v postmodernejši družbi splošno priznan in cenjen pojav, ki se poleg zavesti o emocijah in refleksivnem ukvarjanju s čustvi, povezuje tudi s širšimi družbenimi trendi. Vse bolj se postavlja v ospredje sodobna potrošnja, ki se povezuje z užitki, razpoloženji, erotičnimi strastmi, hrepenenji ter željami in kot taka s svojimi idejami in prepričanji poudarja težnjo po hedonizmu, afektivni sprostitvi, eksperimentiranju, vznemirjenju, zabavi, igri, itd. (Šadl, 1998:66)

V preteklosti so za vse veljala kolektivno sprejeta in potrjena pravila in norme, ki so pomagala urejati distribucijo užitkov in osebnih preferenc. Danes se takšna pravila opuščajo in nadomeščajo z individualnimi dogovori med posamezniki. Tem enkratnim bitjem je dopuščen kakršenkoli užitek, če le obstaja dogovor o recipročnosti. Vzajemne oziroma dogovorne privolitve so del vsakdana in so nasprotje nekdanje močne razširjene in kolektivno sprejete avtoritete. Giddens sicer trdi, da avtoriteta v čistih razmerjih med odraslimi posamezniki obstaja, a le kot »specializacija, kjer ima ena oseba posebne sposobnosti, ki jih druga nima« (Giddens, 2000:192), in to ni avtoriteta nad drugim, kot jo poznamo iz odnosov med starši in otroci.

Drugače pa je v drugi polovici 20. stoletja postala vsaka oblika moči sumljiva. Avtoriteta, ki je nekoč veljala za neke vrste družbeni ideal in je bilo njeno uveljavljanje samoumevno, je zdaj osovražena zaradi domneve, da tisti, ki ima moč gleda le na lastne koristi in ugodje (Verhaeghe, 2002:119-121). Širše spremembe, ki se nanašajo na avtoriteto in moč so pripomogle k premiku od skupnosti na individualnost, od kolektivnih norm in pravil k svobodni izbiri in dogovoru. Kolektivna pravila preteklosti, ki so determinirala odnose med moškimi in ženskami, so počasi izginila. S tem so bila odpravljena vsa pravila, ki so do tedaj določala in omejevala distribucijo užitka. To je privedlo do stanja, ko je popoln užitek ne le dostopen, temveč v precejšnji meri skoraj obvezujoč. Odziv posameznikov je nepričakovana zmedenost in pogosto tudi prestrašenost. Zdi se, da imamo namesto stopnjevanja užitkov opravka z upadom interesa za tovrstne užitke in da težko pričakovano izginotje omejujočih pravil in norm

vodi k novemu družbenemu pojavu. Po eni strani se to kaže kot oblikovanje svojevrstnih pravil, značilnih za vsak par posebej. Gre za nekakšen vzajemni konsenz, ki ga lahko razumemo tudi kot implicitno »odprto pogodbo« (Giddens, 2000), na kateri temelji liberalna razprava partnerjev glede narave njunega razmerja. Tako se ustvarjajo pozitivni pogoji za oblikovanje novih, diferenciranih identitet in njihovo razpršenost, kar pripelje k postopni ukinitvi togih nasprotij med spoloma. Po drugi strani smo soočeni s konservativno reakcijo naraščajočega strahu in agresivnosti, katerega privilegirana tarča in cilj so ženske, vzrok pa eksistencialni strah vsakega »normalnega moškega«, kot se je izrazil Verhaeghe (Verhaeghe, 2002:146).

Politična demokracija predpostavlja, da imajo posamezniki ustrezne vire za udeležbo v demokratičnem procesu in ravno tako velja za področje čistega razmerja. Čeprav težnje po demokratičnosti ne pomenijo nujno enakosti virov, ampak vključitev teh v seznam pravic, ki smo jih s pomočjo reflektivne pogodbe določili za del razmerja. Demokratični model predpostavlja enakost v sferi dela, doma in družine, vendar ne v smislu absolutne enakosti, temveč enakopravne ureditve, ki jo posamezniki lahko dosežejo s pogajanjem v skladu z načeli avtonomije. Partnerji se morajo sami dogovoriti glede določenega ravnovesja med nalogami in nagradami, ki bi ustrezalo obema stranema. Gre za vzpostavitev lastnih meril, neodvisnih od preteklih vzorcev in neenakih ekonomskih virov. Demokratizacija zasebnega oziroma intimnega življenja se v marsičem povezuje z demokracijo v politični sferi. Ali kot pravi Giddens:

»Tako kot v širši družbi obstajajo strukturni pogoji, ki prodirajo v jedro čistih razmerij, ima tudi ureditev takih razmerij posledice za širši družbeni red. Demokratizacija v javni sferi, in ne le na ravni nacionalne države, omogoča bistvene pogoje za demokratizacijo osebnih razmerij. Velja pa tudi narobe. Napredek v osebni avtonomiji ima v kontekstu čistih razmerij številne posledice za demokratično prakso v širši skupnosti« (Giddens, 2000:196-197).

3.2.3 Ljubezen in intimnost v današnjem »kaotičnem« svetu

Vzporedno z razvojem čistega razmerja poteka še razvoj plastične seksualnosti, ki je

razsrediščena in ločena od potreb po reprodukciji ter transmutacija romantične ljubezni, ki se fragmentira in razvija v »sotočno ljubezen« (Giddens, 2000) kot obliko dejavne, odvisne ljubezni, o kateri se je treba pogajati. Pri tej ljubezni gre za stanje, ko se drugemu odpremo ter za predpostavljane enakosti kar zadeva emocionalno dajanje in sprejemanje med partnerji. V kolikor so izpolnjeni ti pogoji, se ljubezenska zveza približuje čistemu razmerju. Osnovni predpogoj za razvoj ljubezni v tem razmerju je intimnost, ki omogoča razkrivanje skrbi in potreb med partnerji, hkrati pa uči biti ranljiv za drugega. Prikrivanje čustvene odvisnosti od drugih namreč zmanjšuje pripravljenost in zmožnost, da bi bili posamezniki lahko ranljivi, kar se ponekod še kaže v odnosu med moškimi in ženskami. »Sotočna ljubezen« vpelje tudi umetnost ljubezni, po kateri naj bi si partnerja nudila medsebojne spolne užitke, ki naj bi tako pripomogli k obstoju razmerja. To je namreč različica ljubezni, kjer je osrednjega pomena poznavanje lastnosti in želja drugega, zato je posameznikova seksualnost le eden izmed dejavnikov, ki ga moramo v razmerju upoštevati in se o njem primerno dogovarjati in pogajati. »Sotočna ljubezen« je danes pomemben faktor v sodobnih razmerjih in se razvija kot nekak družbeni ideal, vendar pa njeno trajanje ni neomejeno in samoumevno. V družbi, ko ima vsakdo priložnost, da se tako ali drugače realizira, tudi v spolnem smislu, postajajo določene vrline brez pomena. Sotočna ljubezen ne teži nujno k monogamnosti v smislu spolne izključnosti, saj gradi razmerje na medsebojnem dajanju in sprejemanju, s katerim se strinjata oba partnerja. Razmerje drži skupaj to, da partnerja soglašata glede prioritet v odnosu in ga sprejemata kot nekaj, kar nudi obema dovolj, da se jima zdi vredno nadaljevati. Tudi spolna ekskluzivnost v takem razmerju vzdrži le toliko, kolikor se to zdi obema partnerjema pomembno ali zaželeno (Giddens, 2000:67-69).

Ideali romantične ljubezni, ki je izhajala iz predpostavke, da lahko temelji razmerje v čustveni povezanosti dveh posameznikov, ne pa v zunanjih merilih družbe, so se zlomili pod pritiski ženske spolne emancipacije in avtonomije. Čeprav so ženske sanjale o romantični ljubezni, jih je to vse prepogosto pripeljalo v stanje podrejenosti, kajti moč v takem razmerju ni temeljila na enakosti, temveč na precejšnji izkrivljenosti, neravnovesju. Zoper kulture romantične ljubezni so se v preteklosti bila nesoglasja in upori med spoloma. Predvsem pa so prevelika pričakovanja v zvezi z romanco dovoljevala le malo prostora za individualne razlike in individualno obnašanje. Danes se gleda na romantično ljubezen bolj na obliko ljubezni, ki je pripomogla k izkrivljenju

in omejevanju možnosti za vzpostavitev razmerja, kot pa na razmerje, ki bi pomagalo usmerjati posameznike pri izražanju emocionalnih občutkov.

V nasprotju s preteklimi zaznavanji ljubezni je postala v moderni družbi ta kategorija manj jasna in jo vse bolj konstruirajo individualne izbire in ne toliko zunanje okoliščine. Ideja ljubezni v heteroseksualnih razmerjih je danes precej bolj nestabilna in se spreminja tako kakor večina družbenih ideologij (Beck in Beck-Gernsheim v Evans, 1999:273). V današnji individualizirani družbi je postala ljubezen vse bolj negotova in izmuzljiva. Intima predstavlja prostor, ki ga morata posameznika sama obvladovati, četudi ob pomoči raznovrstnih medijev in terapij. Ti ju le pomagajo usmerjati, pravo definicijo ljubezni, zasebnosti oziroma intimnosti pa morata sama poiskati. Na vprašanja, kako razumeti ljubezen in intimnost, kaj morata partnerja početi za uspešen zakon ter kako graditi razmerje, ni več mogoče odgovoriti na nek zavezujoč način. Celotna intimna oziroma zasebna sfera vse bolj postaja last posameznikov in kot taka variira od odnosa do odnosa. Kar se enemu paru zdi popolnoma normalno in sprejemljivo, bo drugemu absurdno in nemoralno, to pa predvsem zato, ker se presoje o tem, kaj je prav in kaj ne, postavljajo le znotraj posameznega razmerja. Individualne kode in ideali zavzemajo vse večjo vlogo v življenjskih potekih posameznikov. Vsebina, norme in vrednote intimnega razmerja se oblikujejo samorefleksivno, s pomočjo subjektivnih interpretacij ter medsebojnih pogajanj in kompromisov. Danes v postmoderni družbi je razsojanje o ljubezni in intimnosti izljučno v rokah partnerjev (Šadl, 2000c:384).

Kljub osvoboditvi od zunanjih družbenih pravil in pričakovanj, prihaja v svetu intimnosti oziroma zasebnosti do protislovij, ki se nanašajo predvsem na proces individualizacije. Dilema, ki se na tem mestu izpostavlja, je nasprotje med lastnimi interesi posameznika na eni ter principi življenja v paru na drugi strani. Težave, ki se postavljajo pred partnerja v odnosu, so rezultat njunih različnih interpretacij. Nove možnosti pri oblikovanju individualne zasebnosti imajo za posledico številne želje, upe in hrepenenja, ki večkrat niso enotni. Vsak partner si ustvarja lastne predstave in individualne biografije, s tem pa narašča verjetnost, da bo v odnosu prišlo do nesoglasij, napetosti in konfliktov. Do tega lahko pride tudi v primeru, če želi kateri od partnerjev uveljavljati potrebo po spremembah in inovacijah, drugi pa je zadovoljen z že obstoječim stanjem v odnosu. Hkrati sta ljubezen in intimnost pogosto podvržena

nerazrešljivim odnosom, ki so posledica zahtev in pogojev trga dela ali kot trdita zakonca Beck: »Ovisnost posameznikov od izobraževanja, mobilnosti, konkurenčnosti in kariere ustvarja pritiske in omejitve v individualnem strukturiranju življenja ter okrepljeno egocentričnost, ki v partnerskih odnosih pogosto vodi v napetosti, prepire in razveze« (Beck in Beck-Gernsheim v Šadl, 2000a:61).

Intimen odnos torej ni le individualna zadeva in skrb partnerjev, ampak se vedno navezuje še na širše družbene oziroma institucionalne dejavnike in procese. Ravno zato je vzpostavitev in ohranitev »normalnega« odnosa tako zahtevna, ker poleg notranjih negotovosti nanj pretijo tudi vplivi iz okolja. Razpetosti med zasebno sfero in javnim področjem omejujejo možnosti individualnega formiranja partnerskega življenja in obenem krepijo potencialne nesporazume v zasebnem odnosu partnerjev. Znotraj samega odnosa se realizira pogosto še osebna angažiranost partnerjev, ki jo pogojuje današnja kompleksna, k tekmovalnosti usmerjena družba. Ta usmerjenost naj ne bi bila odraz sebičnosti, temveč prej odgovornosti in želje po preživetju v tem »kaotičnem« realnem svetu. Če pa oba partnerja težita k uveljavljanju v družbi, slej ko prej pride v razmerju do medsebojnih prepиров, razočaranj in stisk. Ob preveliki skrbi za lastno kariero in osebni uspeh pogosto razpadejo številna sodobna partnerska razmerja.

Lahko rečemo, da vsako nerazumevanje in nesoglasje v odnosu še ne vodi v njegov razpad, saj so različni si interesi partnerjev in konfliktna pogajanja temeljna značilnost zasebnih oziroma intimnih odnosov v sodobni družbi. Sama narava intimnih odnosov in vse večja čustvena angažiranost posameznikov v odnosu, kaže na to, da prekinitev zveze ni tako enostavna, kot izgleda na prvi pogled. Ljubezen in intimni odnosi postajajo v razmerah pretresov in neosebnosti moderne družbe vse bolj pomembni, iskani in cenjeni. Ljubezenski odnos, ki naj bi ga šteli za dobrega pomeni, da je živ in da se torej nenehno spreminja, transformira. Partnerja morata zato vlagati vanj veliko svoje energije in truda, kar zahteva vsakodnevno »trdo delo« na polju ljubezni in intimnosti (Illouz, 1999:169). Treba je slediti tako lastni intuiciji kot željam in potrebam partnerja. Ker pa temelji moderna zasnovanost ljubezni in partnerskih zvez pretežno na čustvih, je naloga partnerjev zelo zahtevna. Čustvena stanja so že od nekdaj veljala za nestabilna, ambivalentna in muhasta, zato je ukvarjanje s čustvi še dodatno oteženo. Od partnerjev se zahteva velika mera potrpežljivosti in strpnosti ter vztrajna medsebojna pogajanja. Le na tak način se bo razmerje obneslo in prinašalo srečo ter zadovoljstvo

obema partnerjema. Uspeh v intimnem razmerju je torej odvisen predvsem od osebne pripravljenosti in odgovornosti partnerjev v njem, kar je stvar individualizacije in zahtev po samorefleksivnem oblikovanju življenja. Če se ne bomo sami dovolj potrudili in angažirali za zasebni oziroma intimni odnos, tega ne bo storil nihče namesto nas. Zaman je pričakovati, da bodo drugi pripravljeni delati na naših čustvih in intimi, če sami ne bomo pokazali najmanjšega zanimanja zanje. Sicer nam sodobna družba »pošilja« številne eksperte za pomoč pri emocionalnem delu, a naša naloga je, da pokažemo zanimanje in pripravljenost ter obenem odgovornost za lasten intimni in ljubezenski uspeh.

4 ZAKLJUČEK

Posamezniki živimo v svetu številnih družbeno-kulturnih sprememb, ki bolj ali manj vplivajo na vsakdanje osebno življenje. Zato tudi naša zasebnost oziroma intimnost ni družbeno izolirana, temveč predstavlja splet individualizma in širšega družbenokulturnega konteksta. Spreminjanje pomena spolnosti ter transformacij intimnih in ljubezenskih odnosov je mogoče razumeti le s pomočjo sprememb trendov in novo nastalih značilnosti, ki so zaznamovale in še zaznamujejo postmoderno družbo.

Individualizacija, kot eden glavnih procesov razvite sodobne družbe konca 20. stoletja, je s seboj prinesla večje možnosti za uveljavitev avtonomije in samoodločanja posameznikov. Ti so osvobojeni preteklih tradicionalnih odnosov in norm ter tako vse bolj neodvisni pri oblikovanju življenjskega stila ter iskanju osebnega zadovoljstva in sreče. V primerjavi s preteklostjo je za današnjo družbo značilna manjša moč nadzora družbenih skupin in institucij, v katere so posamezniki vključeni. S tem je posameznikom dopuščena večja svoboda, ki jih konstantno žene k izbiranju in konstruiranju lastne identitete in biografske zgodbe. Posamezniki tako niso več prisiljeni, da se trajno identificirajo z neko družbeno skupino, ampak so podvrženi mnogim izbiram in alternativam, ki se vse bolj osredotočajo na zasebno sfero vsakdanjega življenja. Z izginjanjem zunanjih avtoritet in določitev pa je izginila tudi varnost, ki jo je posameznikom nudila tradicionalna družba. Čeprav je individualizem obravnavan kot ključna vrednota postmoderne družbe, nam kmalu postane jasno, da prinaša s seboj ne samo prednosti, temveč tudi omejitve in negotovosti. Kar je bilo nekoč podvrženo družbenim kodam, je danes usmerjeno k individualnemu delovanju. To pa zahteva od posameznikov precejšnjo mero fleksibilnosti in sposobnosti prilagajanja razmeram tako v intimnem kot v zunanjem svetu.

Kljub vsemu je individualizacija prinesla mnoge prednosti, med drugim tudi individualen stil upravljanja z lastnimi čustvi. Danes se posamezniki vse bolj zavedajo, kaj se dogaja z njimi in z njihovim intimnim življenjem. V skladu s tem samorefleksivno dojemajo sebe in svojo identiteto ter tako zavedno ali nezavedno odločajo o intimnem, ljubezenskem in spolnem življenju. Sami kreirajo in ustvarjajo svoje zasebne oziroma intimne odnose, katerih pomen v sodobni razviti družbi nenehno

narašča. Splošna družbena pravila in norme izgubljajo svojo intenziteto, krepi pa se funkcija naraščajoče senzitivnosti glede čustvenega življenja bližnjih posameznikov. Vse bolj pomembno postaja, kaj se dogaja znotraj posameznega odnosa. Upoštevanje drug drugega se ne nanaša le na posameznike in njihove partnerje, ampak tudi na mrežo odnosov, ki jo sestavljajo paru pomembni posamezniki. Par je nekako ujet v to mrežo, saj mu ljudje v njej veliko pomenijo. Zato jim zaupa in jih spoštuje ter upošteva njihovo mnenje. Deluje še vedno individualno, a zavedajoč se omejitev, ki jih nalaga okolica. Lahko rečemo, da je intimna sfera posameznikov odprto področje, odvisno predvsem od potreb in želja partnerjev, obenem pa moramo upoštevati dejstvo, da je stopnja izbire velika, ne pa neomejena.

Individualizem v postmodernej družbi je, kot je pokazalo branje in analiziranje literature, prispeval k večjim možnostim za pozitivno vrednotenje ljudi, ki nas obdajajo in za osebno interpretacijo sveta. Višje vrednotenje je namenjeno tudi samoizražanju, izbiranju, spreminjanju in upravljanju z lastnim življenjem. Vse to je pripomoglo k večji svobodi in avtonomiji v sferi intimnosti ter v ljubezenskem in spolnem življenju posameznikov. Prišlo je do intimizacije in demokratizacije zasebnega življenja, do spremenjenega odnosa med spoloma ter do novosti in preobratov na polju medsebojnih razmerij.

V okviru čistega razmerja (Giddens, 1991), ki se v idealnotipski obliki razvije med enakovrednima partnerjema in ki traja le, v kolikor prinaša zadovoljstvo obema, lahko kaj kmalu pride do nesoglasij in konfliktov. Z vse večjim zasidranjem individualizma v zasebni sferi se namreč okrepi predvsem usmerjenost nase ter težnja po snovanju lastnih načrtov in doseganju lastnih ciljev. V želji po individualnem realiziranju tako na čustvenem kot na delovnem področju morajo posamezniki paziti, da ne pozabijo na partnerja in njegove želje, potrebe ter interese. Pomembno je tudi, da partnerja v množtvu medsebojnih pogajanj in kompromisov najdeta podobne definicije za intimnost, ljubezen in spolnost, kajti prevelika odstopanja od pričakovanj lahko vodijo v slabenje zveze ali celo v njen propad.

Intimno in spolno življenje je torej zasebno področje, ki zahteva zaradi same narave intimnih in ljubezenskih odnosov posebno obravnavanje. Ukvarjanje s čustvi je postalo v postmodernej družbi, ki jo spremljajo negotovosti in pretresi kot odraz vse večje

avtonomnosti in reflektivnosti, »težko delo« (Beck in Beck-Gernsheim, 1995). Na podlagi povedanega, bi lahko sklepali, da emocionalna sfera v življenju posameznikov izgublja svoj pomen. Navsezadnje o nestabilnosti intimnih oziroma zasebnih odnosov kažejo tudi podatki o naraščanju razvez zakonskih zvez, o upadanju števila porok, o zmanjšanju rojstev, o povečanju reorganiziranja družin, itd. Po drugi strani pa zgoraj navedenemu nasprotuje teza o vrednosti, ki jo danes pripisujemo intimnosti, ljubezni in spolnosti. Ravno ta sfera je v središču življenj posameznikov, saj v svetu brezosebnosti in kaotičnosti posamezniki hrepenimo po mirnem zavetju, ki nam ga nudi zasebnost. V skladu z individualizacijo in zahtevami ter pogoji družbe postajajo intimni odnosi vse bolj zapleteni in kompleksni, hkrati pa vse bolj zaželeni in iskani s strani individuumov. Ti se po večini zavedajo krhkosti in izmuzljivosti današnjih osebnih odnosov, kar jih spodbuja, da se zanje vsakodnevno trudijo ter vanje vlagajo veliko svoje energije, potrpežljivosti, vztrajnosti. Le na ta način jih bodo odnosi zadovoljevali in osmišljali njihova življenja.

V postmodernih zahodnih družbah prihaja do radikalnih transformacij zasebnih odnosov, ki so odraz tako družbenih sprememb kot kulturnih normativov. Lahko pa poudarimo, da težko govorimo o enotnosti glede sprememb v sferi zasebnosti, saj to stanje v veliki meri odseva raznovrstnost in spremenljivost sodobne družbe. Premiki na bolje se sicer kažejo z rušenjem tradicionalnih mitov neenakosti med moškimi in ženskami, z vzpostavljanjem pogajalskih razmerij med partnerji ter s krepitevijo individualnih čustvenih stanj, pričakovanj in želja. Kot smo že ugotovili, posamezniki odobravajo intenziviranje intimnih in seksualnih odnosov, a se obenem zavedajo, da je popolna transformacija, ki bi ustrezala vsem, v bližnji prihodnosti nemogoča oziroma vsaj še nekaj generacij nepričakovana.

5 LITERATURA

- Barle, Andreja (1995): Sociologija: gradivo za srednje šole. Zavod RS za šolstvo, Ljubljana.
- Bauman, Zygmunt (2002): Tekoča moderna. Založba /*Cf., Rdeča zbirka, Ljubljana.
- Beck, Ulrich (2001): Družba tveganja na poti v neko drugo moderno. Založba Krtina, Ljubljana.
- Bergant, Milica (1981): Družina-zakon-ljubezen na razpotjih. Zavod SR Slovenije za šolstvo, Ljubljana.
- Bovet, Theodor (1977): Mladi, seks, ljubezen. Mohorjeva družba, Celje.
- Bozon, Michel (2001): »Sexuality, Gender, and the Couple: A Sociohistorical Perspective«. Annual Review of Sex Research. Volume 12, 1-32.
- Elias, Norbert (2000): O procesu civiliziranja: sociogenetske in psihogenetske raziskave. Prvi zvezek. Založba/*Cf., Rdeča zbirka, Ljubljana.
- Evans, Mary (1999): »Falling in Love with Love is Falling for Make Believe: Ideologies of Romance in Post-Enlightenment Culture«. V: Mike Featherstone (ur.): Love and Eroticism. Sage Publications, London Thousand Oaks New York.
- Ferligoj, Anuška, Renner, Tanja in Ule, Mirjana (1990): Ženska, zasebno, politično ali »ne vem, sem neodločena«. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Frith, Simon (1986): Zvočni učinki: mladina, brezdolje in politika rock and rolla. Republiška konferenca ZSMS: Univerzitetna konferenca ZSMS, Ljubljana.

- Giddens, Anthony (2000): Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah. Založba/*Cf., Rdeča zbirka, Ljubljana.
- Illouz, Eva (1999): »The Lost Innocence of Love: Romance as a Postmodern Condition«. V: Mike Featherstone (ur.): Love and Eroticism. Sage Publications, London Thousand Oaks New York.
- Kolle, Oswald (1969): Ljubezen in spolnost. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- Košiček, Marijan in Tea (1976): Življenje v dvoje. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- Košiček, Marijan in Tea (1978): Ljubezen, spolnost, sreča. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Košiček, Marijan (1986): Spolnost. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Laumann, E. O. et al (1994): The Social Organisation of Sexuality. The University of Chicago Press, Chicago.
- Musek, Janek (1995): Ljubezen, družina, vrednote. Educy, Ljubljana.
- Primorac, Igor (2002): Etika in seks. Založba Krtina, Ljubljana.
- Schmidt, Gunter, Klusmann, Dietrich, Zeitzschel, Uta, and Lange, Carmen (1994): »Changes in Adolescents' Sexuality Between 1970 and 1990 in West Germany«. Archives of Sexual Behaviour. Volume 23, No. 5, 489-513.
- Schmidt, Gunter (1995): »Commentary: Emancipation and Social Change in Heterosexual Relationships«. Journal of Psychology & Human Sexuality. Volume 7(3), 7-20.

- Schmidt, Gunter (1998a): »Sexuality and Late Modernity« V: Raymond C. Rosen (ur.): Annual Review of Sex Research. An Integrative and Interdisciplinary Review. Volume 9, 224-241.
- Schmidt, Gunter, Klusmann, D., Dekker, A., and Matthiesen, S. (1998b): »Changes in Students' Sexual Behaviour: 1966-1981-1996. A First Report on a Longitudinal Study in West Germany«. Volume 1, No. 3, 157-173.
- Schmidt, Gunter (2003): »Seks dela svet prijaznejši«. Sobotna priloga Dela, str.20-21.
- Sieder, Reinhard (1998): Socialna zgodovina družine. Studia humanitatis: ZRC, Ljubljana.
- Sztompka, Peter (1994): »The Sociology of Social Change«. Blackwell, Oxford, str.3-96.
- Šadl, Zdenka (1997): »Spremembe emocionalnih stilov-od industrijske moderne k visoki modernosti«. Časopis za kritiko znanosti, 25, 183, str.161-175.
- Šadl, Zdenka (1998): »Sodobne oblike čustvovanja«. Družboslovne razprave, 14, 27-28, str.63-71.
- Šadl, Zdenka (2000a): »Ljubezen v sociološki optiki«. Emzin: revija za kulturo, 10, 1-2, str.61.
- Šadl, Zdenka (2000b): »Zadeve srca na prepihu tranzicije: Reprezentacije ljubezni v ženskih revijah«. Družboslovne razprave, 16, 34-35, str.189-205.
- Šadl, Zdenka (2000c): »Odčarani svet posttradicionalne ljubezni«. Časopis za kritiko znanosti, 28, 200-201, str.381-389.
- Švab, Alenka (2001): Družina: od modernosti k postmodernosti. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.

- Tysoe, Maryon (1997): Ljubezen ni dovolj. Vodnikova založba, Ljubljana.
- Ule Nastran, Mirjana (1992): Socialna psihologija. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Ule Nastran, Mirjana (1993): Psihologija vsakdanjega življenja. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Ule Nastran, Mirjana (ur.) (1996): Mladina v devetdesetih-analiza stanja v Sloveniji. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Ule Nastran, Mirjana (2000): Sodobne identitete v vrtincu diskurzov. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Verhaeghe, Paul (2002): Ljubezen v času osamljenosti: trije eseji o gonu in želji. Orbis, Ljubljana.
- Weeks, Jeffrey (1986): Sexuality. Routledge, London and New York.